

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΟΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Η «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΘΗΚΗ» ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ (π. Ι. Γ. 'Αλεξίου) 209
- ΔΥΟ ΤΡΑΓΙΚΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ: ΡΩΜΑΝΟΣ Δ' ΔΙΟΓΕΝΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΑ' ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ (Γεωργ. 'Αχ. Παπαδημητρίου) 211
- Ο ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΠΟΝΟΥ (Δ. Αύγερινού) 220
- ΜΙΑ ΑΝΟΙΞΗ ΑΚΟΜΑ (Ποίημα Α. Σταυρίτη) 222
- ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ «ΣΚΕΥΟΣ ΕΚΛΟΓΗΣ» Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ (Ν. Π. Μαστρογιαννοπούλου) 223
- «ΧΑΙΡΟΙΣ ΑΝΑΣΑ» (Ποίημα Φιλ. Καπάσογλου) 227
- ΤΟ ΕΝΔΥΜΑ ΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ (Νικ. & 'Αντ. Πριμέντα) 228
- ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΖΩΗΣ (Ποίημα Θο. Κετσέα) 231
- ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΑΛΗΘΕΙΑ (Πανορμίτη) 232
- ΣΧΟΛΙΑ (Τομέας Τύπου της Χ.Ε.Ε.) 233
- ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ 235

ΕΤΟΣ 61ov

ΙΟΥΛΙΟΣ 1998

ΑΡΙΘ. 593

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Γ. ΒΕΡΙΤΗ
ΑΝΑΦΟΡΕΣ

ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Κεφάλαια από την ιστορία της τέχνης και μάλιστα της ελληνικής, της οποίας οι κλασικές περιόδοι, αρχαία και βυζαντινή, είναι οι γενέτειρες, κατά μέγα μέρος, των νεωτέρων λογοτεχνιών.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ

Πρωτοπρεσβυτέρου

Καθηγητού Πανεπιστημίου

ΕΘΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Ἐναφορὰ στὶς διάφορες πτυχές
τῆς Ἱστορίας, τῆς Θρησκείας, τοῦ ἠθους
καὶ τῆς πολιτισμικῆς κληρονομιάς τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ

Πρωτοπρεσβυτέρου

Καθηγητού Πανεπιστημίου

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Θεολογία - Ἱστορία - Παιδεία

HANS KILLIAN

ΠΙΣΩ ΜΑΣ ΣΤΕΚΕΙ Ο ΘΕΟΣ

Μετάφραση Ἀγλαΐας Μπίμπη - Παπασυροπούλου

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 61ον

ΙΟΥΛΙΟΣ 1998

Αριθ. 593

Η «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΘΗΚΗ» ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ

«Πνευματική διαθήκη» στη νέα γενειά, θά μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε το ποίημα του Γ. Βερίτη (ψευδώνυμο του θεολόγου και λογοτέχνη Άλέξανδρου Γκιάλα) «**Στή δύση τής ζωής**».

Ο Γ. Βερίτης στο σύντομο πέρασμά του από τούτη τη ζωή -πέθανε τριάντα τριών έτων, στα 1948- αγάπησε και στάθηκε δίπλα τους, παραστάτης και βοηθός, πνευματικός οδηγός για πολλούς νέους τής εποχής του. Πρώτα με το παράδειγμά του, τη συνεπή του ζωή, την άκαμπτη πίστη του, την αγωνιστικότητά του, και συγχρόνως με όμιλίες και διαλέξεις, με πεζογραφικά κείμενα και αρκετά ποιήματά του έγινε συμπαραστάτης στον πνευματικό τους αγώνα*.

Αδύνατο να συμπεριληφθούν σε ένα άρθρο κείμενα από τις όμιλίες του, τα άρθρα που αναφέρονται σε θέματα τής νέας γενειάς και όλα τα ποιήματά του και τα κατασηκνωτικά τραγούδια του, που έγραψε για τα «αγαπημένα νιάτα», γι' αυτό και θα περιορισθούμε σε μερικούς στίχους από το έκτενές ποίημά του, «**Στή δύση τής ζωής**».

Με άπλη ποιητική φόρμα, χωρίς τις εξάρσεις που έχουνε άλλα του ποιήματά, απευθύνεται στο «γιό» του, τώρα που αυτός, όπως λέει, ετοιμάζεται για το μεγάλο ταξίδι:

* Βλ. και τεύχος Ιουνίου των «Ακτίνων» αφιερωμένο στον Γ. Βερίτη.

*«Γιέ μου, τώρα εγώ σε λίγο
θά σ' αφήσω και θά φύγω.
Νιώθω εξάντληση πολλή
και λιγότεψε το φώς μου
μιὰ φωνή με προσκαλεί
στη γαλήνη τ' άλλου κόσμου.
Φεύγω, γιέ μου, μη με κλάψης
μόνο, εκεί που θά με θάψης,
στην αυλή τ' άγιου Μηνά,
θέλω ναρχεσαι συχνά
να προσεύχεσαι για μένα...»*

Στο «γιό» του λοιπόν, και μ' αυτή την προσφώνηση περικλείει τα νιάτα τής εποχής του, απευθύνεται ο ποιητής μας, ο Γ. Βερίτης, που τόσο καλά γνώριζε τον ψυχικό κόσμο, τις αγωνίες και τα προβλήματα του νέου. Ο νέος είναι, συχνά, γεμάτος ταραχή κι αβεβαιότητα, άρρυθμία και αντιφάσεις. Άς φαντάξη ή νεανική ηλικία γοητευτική. Στην πραγματικότητα δεν είναι διόλου γοητευτική. Είναι ένα επικίνδυνο πέρασμα και μάλιστα στους τόσο δύσκολους καιρούς μας. Τους «έχθρους», που ζητούν να σθήσουν καθετί «καλό» από τα κατάβαθα του είναι τους, περιγράφει με λιτούς στίχους ο ποιητής:

*«Θά σου ριχτούν, γιέ μου,
κάποιοι που γι' αυτούς δεν είναι
τίποτε του Άφέντη οι νόμοι,
του Θεού κάποιοι κακοί
κι άπιστοι, που δέ λατρεύουν*

καμιά δύναμη θεϊκή,
κι ούτε προσκυνοῦν τὸν Κτίστη,
καὶ γυρνοῦν σὲ κάθε τόπο
καὶ γυρεύουν
νὰ σκοτώσουν τὴν πίστη
τῶν ἀνθρώπων...

Κι εἶν' αὐτοὶ καταλυτὲς
τῶν ἱερῶν κι ἀγνῶν κι ὠραίων
ποὺ μᾶς ἄφησε τὸ χτέσ'
εἶν' οἱ φάρες τῶν ἀθῆων,
τοῦ Σταυροῦ οἱ ἀπαρνητὲς,
ποὺ ζητᾶνε νὰ ποτίσουν
τις ἀθῶες ψυχὲς τῶν νέων
μὲ τὸ ψέμα...

Καὶ θ' ἀνάψουνε φωτιὲς
μέσα σου καὶ θὰ θελήσουν
μὲ ταξίματα, μὲ χάδια,
καὶ μὲ μάγια καὶ γητειές,
μὲς στὰ δίχτυα καὶ τὰ φάδια
τοῦ κακοῦ νὰ σὲ τυλίξουν
καὶ στὴ λάσπη νὰ σὲ ρίξουν...»

Καὶ σὲ ἄλλες εἰκόνες, ποὺ προσπερνᾶ-
με, περιγράφει ὁ ποιητὴς τὶς ἐπιθέσεις στὸ
πνευματικὸ πεδίο, ποὺ ἀντιμετωπίζουν τὰ
νιάτα. Μὰ δὲν μένει στὴν σκοτεινὴ αὐτὴ εἰ-
κόνα. Σὰν ἀγωνιστὴς ὁ ἴδιος «στοῦ καλοῦ
τὴ λεγεῶνα», ζητάει καὶ ἀπὸ τοὺς νέους μὲ
ὄπλο τὴν Πίστη νὰ ἀγωνισθοῦν ἐναντίον
τοῦ κακοῦ ποὺ τοὺς ζώνει. Νὰ κλείσουν τὰ
αὐτιά τους στὶς «σειρήνες» τοῦ καιροῦ τους.
Τοὺς λέει μὲ μικροὺς, ἐπιγραμματικούς στί-
χους, ἀπευθυνόμενος στὸ γιό του:

«Φεύγω, γιέ μου, καὶ σοῦ δίνω
τὴν εὐχή μου φυλαχτό σου,
καὶ παραγγελιὰ σ' ἀφήνω
καὶ στερνὴ μου συμβουλὴ,
νὰ φυλάξης πιὸ πολὺ
κι ἀπ' τ' ἀμπέλια κι ἀπ' τὸ διός σου
- νὰ φυλάξης πιὸ πολὺ

τοῦ πατέρα σου τὴν Πίστη.
Ὅ,τι κι ἂν σοῦ τύχη ἐμπρὸς σου,
κι ὅπου πᾶς κι ὅπου βρεθῆς,
γιέ μου, νὰ τὸ θυμηθῆς,
αὐτὴ θάναι σύντροφός σου
καὶ πατέρας κι ἀδερφός σου».

Μὲ αὐτὴ τὴν Πίστη, τὴν στέρεη καὶ
ἀκλόνητη Πίστη, μπορεῖ κι ὁ νέος νὰ ἀντι-
μετωπίσει κάθε δυσκολία τῆς ζωῆς, κάθε
σειρήνα καὶ πειρασμό, καὶ νὰ βγῆ ἀλύγιστος,
ἀκέραιος, νικητὴς. Τοῦτο τονίζει μὲ θερμὴ
ψυχῆς κι ὁ πολυτραγουδιμένος Γ. Βερίτης,
ὅταν τοῦ λέη:

«Στάσου ἀτράνταχτος καὶ πάτα
σὲ σκληρὴ καὶ στέρεη γῆ,
βάδιζε τὴν ἴσια στράτα
τὴ γεμάτη φῶς,
νὰ βλογήση σου τὰ νιάτα
ὁ Πλάστης σου ὁ Θεός...
Βάδιζε τὴν ἴσια στράτα,
ποὺ ὄλο καὶ τραβᾶ ψηλά
πρὸς τὰ ὄνειρεντὰ παλάτια.
Κι ὅταν κάποι' ἔρθ' ἡ ὥρα
κι ἐσύ γείρης ἀπαλά
καὶ σοῦ κλείσουνε τὰ μάτια,
καὶ σὲ ξαναδῶ, παιδί μου,
στὴ χρυσογαλάζια χώρα.
Καὶ θὰ σὲ χαρῆ ἡ ψυχὴ μου...
Ἔχε, γιέ μου, τὴν εὐχή μου!»

Πολλοὶ τότε νέοι ἄκουσαν τὸ μήνυμα
τοῦ πιστοῦ ἀγωνιστῆ, τοῦ Ἀλέξανδρου
Γκιάλα, πάλαιψαν, ἀγωνίσθηκαν καὶ πρό-
σφεραν κι αὐτοὶ τὸ πετραδάκι τους γιὰ τὸ
κτίσιμο τοῦ πνευματικοῦ Πύργου. Καὶ
τώρα, στὸ γέρεμα τῆς ζωῆς τους, τὸν εὐγνω-
μονοῦν καὶ δέονται γιὰ τὸ «Δάσκαλό» τους,
ποὺ πενήντα τώρα χρόνια ὑμνεῖ τὸν Ἀμνὸ
στὶς αὐλὲς τοῦ Παραδείσου.

π. Ι. Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΔΥΟ ΤΡΑΓΙΚΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ: ΡΩΜΑΝΟΣ Δ' ΔΙΟΓΕΝΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΑ' ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

Τις πρώτες πρωινές ώρες της 29ης Μαΐου 1453 στην Κωνσταντινούπολη ο νεαρός Μωάμεθ Β' συνειδητοποιούσε το μέγιστο των κατορθωμάτων του. Ήταν ο έκλεκτος της ιστορίας. Πέτυχε εκείνο που επί διακόσια χρόνια επιχειρούσαν ανεπιτυχώς οι προκάτοχοί του. Είχε επί τέλους καθυποτάξει την αγέρωχο πόλη που επί αιώνες βασίλευε στη χριστιανική ανατολή και αντιστεκόταν τότε με την γενναϊότητα των κατοίκων της, τότε με θαύματα του Ουρανού στον άνυστακτο πόθο των απειράριθμων διεκδικητών της. Τώρα η Πόλη, έστελενε κάτω από τα έρειπια, τους σωρούς των πτωμάτων και τους αλλαλαγμούς των πορθητών ένα ύστατο χαιρε, γεμάτο πικρία, προς τη χριστιανική Ευρώπη. Τώρα έσθηνε «ή κοινή των Ελλήνων έστία, ή διατριβή των μουσών, ή της Επιστήμης άπάσης διδάσκαλος, ή των πόλεων βασιλεύς» (Ανδρόνικος Κάλλιστος). Τώρα χανόταν ένα κοινό κτήμα της Χριστιανοσύνης και του Ευρωπαϊκού πολιτισμού. Γι' αυτό η "Άλωση της Κωνσταντινουπόλεως είναι ένα από τα μεγαλύτερα συμβάντα της παγκόσμιας ιστορίας που είχε τεραστία επίδραση στις τύχες της Ευρώπης. Η Κωνσταντινούπολη παύει τώρα να άποτελεί μεγάλο πολιτιστικό κέντρο επικοινωνίας Άνατολής και Δύσης. Άκόμα, με την πτώση, διακόπτονται οι οικονομικές και πολιτιστικές σχέσεις της με τους γειτονικούς όρθοδόξους λαούς, Ρώσους, Γεωργιανούς κ.λ.π. Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία που άναδύθηκε μέσα από τα

σπλάχνα μιās άλλης Αυτοκρατορίας που παρήκμασε, έφθανε τώρα βαθμιαία και νομοτελειακά και στο δικό της τέλος.

Άπό την τεράστια σε έκταση περίοδο ιστορίας της πάλοι ποτέ βυζαντινης αυτοκρατορίας, θα σταθούμε σε δυό γεγονότα των έτών 1071 και 1453. Στην ιστορική μάχη του Μαντζικέρτ με τον αυτοκράτορα Ρωμανό Δ' Διογένη και στην άλωση, με τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο ΙΑ' Παλαιολόγο. Για το δεύτερο γεγονός δεν υπάρχει ελληνική ψυχή που να μη συγκινείται στην αναφορά του, γιατί κρύβει τους καϊμούς, τους θρήνους, τους όραματισμούς του Γένους. Ένώ το πρώτο, άγνωστο άρκετά, σηματοδότησε την είσοδο των όθωμανών στη Μικρά Άσία και μ' αυτό άρχισε ή συγγραφή του χρονικού ένος «προαναγγελθέντος θανάτου». Της πάλοι ποτέ διαλαμπάσης Βυζαντινης Αυτοκρατορίας.

Είναι χαρακτηριστικό ότι και οι δύο προαναφερθέντες τραγικοί αυτοκράτορες έκλήθησαν να κυβερνήσουν μετά από θανάσιμα λάθη προκατόχων τους και έν δυει μη άναστρέψιμων καταστάσεων. Και έδωσαν την ψυχή τους να περισώσουν ό,τι ήταν δυνατόν και πέθαναν κατά την εκτέλεση του καθήκοντος. Ο Ρωμανός Δ' πέθανε άδικα, πικραμένος και λημονημένος σήμερα, ένώ ο Κωνσταντίνος ΙΑ' χάθηκε στην τιτανομαχία των τειχών έγινε θρύλος και στέφθηκε άπό τους βυζαντινούς ως «μαρμαρωμένος Βασιλεύς».

"Όταν το 1068 ανάλάμβανε ο Ρωμανός

Δ' Διογένης, ή αυτοκρατορία είχε «δεβα-
ριμένο» παρελθόν. Τό κράτος βρισκόταν σέ
παρακμή. Πολλοί προκάτοχοί του είχαν άν-
τιληφθεί την κρισιμότητα τής κατάστασης,
ένω άλλοι μείωναν τις στρατιωτικές δαπά-
νες, πολούσαν ύπαλληλικές θέσεις, και γε-
νικά πριόνιζαν την κοινωνική και κυρίως
την άμυντική ισχύ τής αυτοκρατορίας. Ο
προκάτοχος του Ρωμανού (Κωνσταντίνος
Γ' Δούκας), για να αντιμετώπισει την κα-
τάσταση, δήμευε περιουσίες, αύξανε τούς
φόρους, ένω βαθμιαία άποξενώνονταν οι
έπαρχίες του από τό κέντρο. Κι ένω ή κα-
τάσταση είχε φθάσει στο άπροχώρητο τόν
Μάιο του 1067 άπέθανε ο Αυτοκράτωρ. Κι
έπειδή τά τρία παιδιά του ήσαν άνήλικα,
άνελάμβανε ως έπίτροπος του κράτους ή
σύζυγός του Εύδοκία. Άλλ' ή άνάληψη έξου-
σίας από σύζυγους, άλλοτε διασήμων άν-
δρών, μέχρι τών ήμερών μας, σπάνια άπο-
δεικνύεται έπιτυχημένη. Η Εύδοκία ήταν
μια «μεταβατική» αυτοκράτειρα, «ύπό αί-
ρεσιν», γιατί διατελούσε ύπό την έποπτεία
του κουνιάδου της Ιωάννη Δούκα και του
πολύ μορφωμένου ιστορικού και φιλοσόφου
Μιχαήλ Ψελλού πού ήταν μια «γκρίζα»
προσωπικότητα τής έποχής του. Και τώρα,
ένω τά θυξαντινά στρατεύματα ήσαν άπλή-
ρωτα και φυσικά χωρίς διάθεση να άντιμε-
τωπίσουν τούς Σελτζούκους του Σουλτάνου
"Άλπ Άρολάν πού ήσαν έτοιμοι να περά-
σουν τόν Εύφράτη και να ξεχυθούν προς τή
Δύση, ή ήγεσία τής Κωνσταντινουπόλεως
συνειδητοποιούσε ότι χρειαζόταν πλέον μια
στρατιωτική προσωπικότητα να έμπνεύσει
και να συγκρατήσει τό στράτευμα αλλά και
τό κράτος πού κατέρρεε. "Ομως, άναζητού-
σαν ένα πρόσωπο πού να τούς σώσει μόν
άπό τούς Σελτζούκους, αλλά να μήν άναμι-
γνύεται στην διαχείριση τών κοινών και να
μήν άποτελέσει άπειλή για τό αυτοκρατο-
ρικό κατεστημένο, εάν πετύχαινε στην στρα-
τιωτική του άποστολή. Και εύκολα βρήκαν
τόν τριαντάρη φημισμένο στρατηγό Ρωμανό
Διογένη από την Καππαδοκία πού άπολάμ-
βανε μεγάλης εκτίμησης στους στρατιωτι-

κούς κύκλους τής αυτοκρατορίας. Άποφά-
σισαν να τόν παντρέψουν με την σαραντά-
ρα πλέον Εύδοκία, για να κινείται ο Ρωμα-
νός πάντοτε στα πλαίσια πού θα καθόριζε
τό πολιτικό κατεστημένο.

Έτσι κατόρθωσαν και έπεισαν την Εύ-
δοκία να άρει τις άντιρρήσεις της και με την
βοήθεια του Πατριάρχη Ιωάννη Ξιφιλίνου
να άποδεσμευθεί από τόν όρκο για «διά βίου
άγαμία». Έναν όρκο πού είχε δώσει στην
έπιθανάτιο κλίνη του συζύγου της. Κι ένας
γάμος πού έγινε νύκτα και κρυφά στα άνά-
κτορα καθιστούσε από 1ης Ιανουαρίου
1068 τόν Ρωμανό Δ' Διογένη αυτοκράτο-
ρα. Ο Ρωμανός δραστηριοποιήθηκε άμέσως
στο νέο του έργο. Έπρεπε πριν από όλα να
ανάδιοργανώσει και να έμπνεύσει τόν στρα-
τό. Δέν άργησε όμως τό Πολιτικό Κόμμα
(Μιχαήλ Ψελλός κ.λ.π.) να άντιληφθεί ότι
ο Ρωμανός δέν θα γινόταν όργανό του. Την
ίδια άντίληψη άρχισε να σχηματίζει και ή
αυτοκράτειρα πού έβλεπε τόν γενναίο στρα-
τηγό-σύζυγό της να θέλει να πάρει στα χέ-
ρια του τις τύχες τής αυτοκρατορίας. Και ή
μην Εύδοκία άρχισε να προσαρμόζεται βα-
θμιαία στις συνθήκες πού δημιουργούσε ο
νέος σύζυγός της, ένω αντίθετα οι Ιωάννης
Δούκας και Μιχαήλ Ψελλός, παρ' όλο πού
ο Ρωμανός δέν τούς παραμέρισε, άρχισαν
να τόν άντιμετωπίζουν με έχθρότητα.

Ο Ρωμανός, πιστός στο καθήκον του,
έκανε την πρώτη του επιθεώρηση στρατιω-
τικών μονάδων στη Βιθυνία και τή Φρυγία
άλλά άπογοητεύθηκε από τό θέαμα έξα-
θλιωμένων στρατιωτικών μονάδων με χα-
μηλό άγωνιστικό φρόνημα. Διέκρινε κα-
θαρά πλέον τά άποτελέσματα τής προδοτι-
κής συμπεριφοράς προς την αυτοκρατορία
του Πολιτικού Κόμματος, πού δέν φρόντι-
ζε τούς θαυμάσιους εκείνους άκρίτες πού
ύπερασπιζόνταν την αυτοκρατορία συνεχώς
και επί δεκαετίες από τούς Σαρακηνούς. Τό
ψυχικό του μεγαλείο και ή συναίσθηση τής
κρισιμότητας τής κατάστασης τόν ώθησαν
να πραγματοποιήσει την ύπέρβαση προχω-
ρώντας στην γρήγορη άνασυγκρότηση του

στρατοῦ, τὴν ὁποία συνεδύασε καὶ μὲ τὴν παροχὴ ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν ἀμοιβῶν. Ἐνισχύοντας τὸν στρατό του καὶ μὲ ξένους μισθοφόρους, προχώρησε σὲ ἀναμέτρηση μὲ τὶς δυνάμεις τοῦ Ἄρλν Ἀσλάν στὴ μεθόριο τῆς Γεωργίας καὶ Ἀρμενίας. Τώρα πλέον οἱ Σελτζοῦκοι ἀντιλαμβάνονται τὴν στρατιωτικὴ πύγμὴ τῶν βυζαντινῶν καὶ ἀποφασίζουν νὰ ἀποφεύγουν τὶς ἐκ παρατάξεως μάχες καὶ νὰ ἐπιδίδονται μόνον σὲ πόλεμο φθορᾶς. Ὁ Ρωμανὸς εἶχε ἐπιτυχίαι στὶς ἐκστρατεῖες τοῦ 1068 καὶ 1069. Εἶχε κατορθώσει νὰ δημιουργήσῃ ἀξιόμαχο στρατὸ ἔστω καὶ ἂν σημαντικὰ του τμήματα ἀποτελοῦνταν ἀπὸ, μὴ βυζαντινοῦς, μισθοφόρους. Πρεσβεύοντας στὴν ἀρχὴ: *«Βέλτιον λέοντα ἄρχειν ἐλάφων ἢ περ λέόντων ἐλαφον»* διέσχισε ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατοῦ του τὸ ὄροπέδιο τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ κατέλαβε τὴν Ἱερὰπολη. Αὐτὰ, καὶ τὸ ὅτι ὑπερασπίσθηκε μετὰ ἀπὸ ἀνυπερέβλητες δυσκολίες πού συνάντησε τὴν Ἀντιόχεια, τοῦ ἐνίσχυσαν τὴν αὐτοπεποίθηση γιὰ τὶς μεγάλες του δυνατότητες, πρᾶγμα πού φόβιζε τὴν πολιτικὴ ἡγεσία πού οὐσιαστικὰ τὸν ἤθελε πολέμαρχο ἀλλ' ὅπως ὁποῦντε ἐξαρθώμενο ἀπὸ αὐτὴν. Ἡ πολιτικὴ ἡγεσία τὸν ἔβλεπε ὡς «δοτὸ» αὐτοκράτορα, πού ὑπερέβαινε λόγω τοῦ γοήτρου πού ἀποκοῦσε στὶς ἐνοπλεις δυνάμεις τὰ ὅρια, πού, ἢ ἴδια πίστευε ὅτι δὲν θὰ ξεπερνοῦσε. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος τοὺς ἀντιμετώπιζε ὅλους, ἀκόμα καὶ τὴν σύζυγό του μὲ αἴσθημα ἀνωτερότητας. Δὲν ἦταν ἔτσι δύσκολο νὰ διακρίνει κανεὶς τὴν ἐπερχόμενη ρῆξη. Καὶ ὁ παμπόνηρος Ψελλός, ἐκμεταλλεύθηκε τὴν ἀμοιβαία δυσφορία τῶν συζύγων καὶ προσπάθησε νὰ διευρύνει τὸ μεταξὺ τους ρῆγμα φοβούμενος μήπως συνεργαζόμενοι ἐπιτύχουν τὸν παραμερισμὸ τοῦ Κόμματος ἀπὸ τὴν διαχείριση τῶν τυχῶν τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ ἐπιδίωξη τοῦ Ψελλοῦ ἦταν νὰ πειστεῖ ἡ Εὐδοκία ὅτι ἀπώτερος στόχος τοῦ Ρωμανοῦ ἦταν: νὰ καταστῇ ἀπόλυτος μονάρχης, παραμερίζοντας τὰ ἐκ τοῦ πρώτου της γάμου παιδιὰ της, κλείνοντας συγχρόνως αὐτὴν σὲ μοναστή-

ρι. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ, ὁ Ρωμανὸς συνειδητοποιοῦσε ὅτι εἶχε ἀκόμα μακρὸ δρόμο νὰ διανύσει, γιὰ τὸν δὲν εἶχε ἐπιφέρει ἀκόμα τὸ τελειωτικὸ κτύπημα στοὺς Σελτζοῦκους. Ἄν τὸ πετύχαινε στὸ ἐγγὺς μέλλον, ἡ αἴγλη του θὰ ἀνέβαινε κατακόρυφα καὶ θὰ μπορούσε νὰ ἐπιβάλλει τὶς ἀπόψεις του στὴν Κωνσταντινούπολη. Γι' αὐτὸ περιορίσθηκε νὰ ἐξευμενίσῃ τὸ κατεστημένο τῆς Βασιλεύουσας μὲ παροχές, καὶ σὲ πρόσωπα ἀκόμη πού δὲν τὶς ἀξίζαν. Παρὰ ταῦτα μὴ ἰσχυρὴ ἀντιπολίτευση εἶχε δημιουργηθεῖ πού κατέτρωγε τὸ ἔργο του. Ἐπικεφαλῆς τῆς ὁ Καίσαρας Ἰωάννης Δούκας, ἀδελφὸς τοῦ προκατόχου του. Ὁ Ρωμανὸς δὲν ἔτρεφε αὐταπάτες, καὶ γνώριζε τὰ τεκταινόμενα. Αὐτὸ τὸν ἀνάγκασε τὸ 1070 νὰ περιορισθεῖ στὴν Κωνσταντινούπολη, γιὰ νὰ ἐξουδετερώσει τὶς μηχανορραφίες πού τὸ κοσμικὸ περιβάλλον ἐξύφαινε συνεχῶς σὲ βάρος του. Τὴ χρονιά ἐκείνη ἀνέθεσε τὴν ἐκστρατεία κατὰ τῶν Σελτζοῦκων στὸν Μανουὴλ Κομνηνὸ.

Τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1071 οἱ ὀρδὲς τοῦ Ἀσλάν ξεχύθηκαν λεηλατώντας τὴν Κεντρικὴ Ἀνατολία. Τότε ὁ Ρωμανὸς σχεδίασε νὰ πραγματοποιήσῃ ἐλιγμὸ καὶ νὰ καταλάβει τὴν Ἀρμενία, πού ἀποτελοῦσε τὸ ὄρημητριο τοῦ Ἀσλάν. Πρὶν ἀναχωρήσει γιὰ τὸ μέτωπο ὁ Ρωμανὸς συμφιλιώθηκε μὲ τὴ γυναῖκα του, ἀλλὰ ἐξόρισε τὸν κυριώτερο ἀντίπαλό του Καίσαρα Ἰωάννη Δούκα, ὥστε νὰ μὴν δράσει ἐναντίον του τόσο κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἐκστρατείας του ὅσον καὶ κυρίως σὲ ἐνδεχόμενη ἥττα του. Γιὰ πληρέστερη ἀσφάλειά του, πῆρε μαζί του τὸν γιὸ τοῦ Δούκα, Ἀνδρόνικο, ὡς «ὄμηρο» καὶ μετὰ δίμηνο πορεία ἔφθασε στὴν Καισάρεια (15/5/1071) ὅπου συγκάλωσε τὸ στρατιωτικὸ συμβούλιο. Ἡ πλειοψηφία τοῦ Συμβουλίου ὅμως δὲν ἐνέκρινε τὸ μεγαλεπήβολο σχέδιό του. Ὁ Ρωμανὸς, ἐν τούτοις, πιστεύοντας ὅτι ἡ ἐπιτυχία του θὰ ἀπῆλασσε ὀριστικὰ τὸ Βυζάντιο ἀπὸ τὶς συνεχεῖς ἐπιδρομὲς τῶν Σελτζοῦκων, ξεκίνησε ἀπὸ τὴ Θεοδοσιούπολη μὲ μιὰ πολυεθνικὴ στρατιά

(βυζαντινῶν καὶ μισθοφόρων) ποὺ πρέπει νὰ ἀριθμοῦσε γύρω στοὺς 200.000 ἄνδρες. Ὁ Σουλτάνος γιὰ νὰ ἀποφύγει τὴν ὑπερκέρραση ἀπὸ τὸν Ρωμανό, ἐστράφη πρὸς τὰ πίσω καὶ ἄρχισε ἀγῶνας δρόμου ἀπὸ διαφορετικὲς κατευθύνσεις πρὸς τὸ Μαντζικέρτ, ἐνῶ ὁ Ρωμανὸς προώθησε στρατεύματα πρὸς τὸ Χλίατ. Δυστυχῶς, τὰ τελευταῖα, ἀποτελούμενα κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τουρκογενῆ φύλα ἐγκατέλειψαν τὸ μέτωπο χωρὶς νὰ ἐνημερώσουν τὸν αὐτοκράτορα. Ἦταν ἡ πρώτη προδοσία.

Καὶ στὶς 26/8/1071 ἀρχίζει μία ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες μάχες τῆς ἱστορίας. Στὸ Μαντζικέρτ, εἶναι χαρακτηριστικὸ πὼς καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι, πρὶν τὴν μάχη προέβησαν σὲ ἀνακατάταξη τῶν δυνάμεών τους μὲ τὰ ἴδια περίπου κριτήρια. Ὁ Ρωμανὸς τὶς κατέταξε σύμφωνα μὲ τὴν ἰσχύ τους, τὴν προέλευση, τὸν βαθμὸ προσήλωσής τους πρὸς αὐτὸν καὶ τὴν προτέρα διαγωγή τους. Τὶς ἀνεπιθύμητες μονάδες τὶς ἔταξε στὶς ὀπισθοφυλακὲς του. Οὐσιαστικὰ ἡ μάχημὴ δύναμη περιορίσθηκε στὸ 25%. Κι ἐνῶ ἐπρόκειτο νὰ ἀρχίσει ἡ φονικὴ ἀναμέτρηση, ὁ σουλτάνος ἔστειλε πρεσβεῖα στὸν Ρωμανὸ ζητώντας εἰρήνη, δεχόμενος τὸ δημιουργημένο status quo καὶ ὑποσχόμενος ὅτι θὰ σταματήσει τὶς ἐπιθέσεις στὴν Ἀνατολία. Στὸ Πολεμικὸ Συμβούλιο ποὺ συγκάλεσε ἀμέσως ὁ Ρωμανὸς ἀκούσθηκαν δύο ἀποφθεῖς. Ἡ μία ἤθελε νὰ γίνει δεκτὴ ὁ πρόταση τοῦ Σουλτάνου. Τὴν ἐξέφραζαν οἱ ἡττοπαθεῖς καὶ ἐχθροὶ του ποὺ δὲν ἤθελαν ἐπιτυχία τοῦ Ρωμανοῦ -ἐὰν νικοῦσε στὴ μάχη- ὁπότε θὰ ἔχαναν τὰ προνόμιά τους καὶ θὰ περιθωριοποιούνταν ἀπὸ τὸ καθεστῶς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ ἄλλη ἄποψη ἀνῆκε σὲ ἐκείνους ποὺ διέκριναν ἕναν καιροσκοπισμὸ τοῦ Σουλτάνου καὶ μία ἰδιοτέλεια, διότι, οὐδεμία ἐγγύηση παρείχετο ὅτι δὲν θὰ ξανάρχιζε τὶς ἐπιθέσεις του. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ὁ Ρωμανὸς ἀσφαλῶς ἐκτιμοῦσε ὅτι τοῦ χρειαζόταν μία σαρωτικὴ νίκη γιὰ νὰ δικαιολογήσει στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὸ πολυδάπανο τῆς ἐκστρατείας.

Ἀκόμη, ἤθελε νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὸν μόνιμο κίνδυνο τῶν Σελτζούκων. Ἔτσι ἀποφάσισε τὴν ἐπίθεση.

Ἡ διεξαχθεῖσα μεγάλη μάχη, ἐξελίχθηκε σὲ τιτανομαχία. Στὴ μάχη τοῦ ἱππικοῦ ὀλόκληρη τὴν ἡμέρα νικοῦσε ὁ Ρωμανός, ἀλλὰ ζήτησε ἔγκαιρα τὴν ἀπαγκίστρωση καὶ ἐπιστροφή στὸ στρατόπεδο προτοῦ νυκτώσει. Ὅμως τότε μία ἄλλη προδοσία τὸν ἀνέμενε. Ὁ Ἀνδρόνικος Δούκας, ἔφιππος, διέδιδε ὅτι ὁ Ρωμανὸς σκοτώθηκε ἐνσπείροντας τὸν πανικὸ στὶς τάξεις τῶν βυζαντινῶν ποὺ ἐνῶ μέχρι τότε ὑποχωροῦσαν κανονικῶς «*βάσει προδιαγεγραμμένου σχεδίου*» ἡ ὑποχώρηση ἀπὸ τότε μετετράπηκε σὲ ἄτακτο φυγὴ πρὸς τὸ στρατόπεδο ἐνῶ τὸ σουλτανικὸ ἱππικὸ ἀκολουθοῦσε κατὰ πόδας. Ὁ Ρωμανὸς ὄχι μόνον δὲν εἶχε σκοτωθεῖ ἀλλὰ ἀμυνόταν γενναῖα καὶ μὲ τὸ ἱππικὸ του παρενοχλοῦσε τοὺς ἐπιτιθέμενους ὀθωμανοὺς. Κι ὅταν τὸ βραδινὸ σκοτάδι τῆς 26/8/1071 σκέπασε τὸ στρατόπεδο, μία ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες μάχες τῆς ἱστορίας τελείωνε καὶ εὗρισκε τὸν Ρωμανὸ τραυματισμένο στὸ χέρι καὶ σκεπασμένο κάτω ἀπὸ πτώματα συμμαχητῶν του. Ὅταν τὴν ἄλλη μέρα οἱ στρατιῶτες τοῦ Σουλτάνου ἀνακάλυψαν τὸν τραυματισμένο Ρωμανὸ καὶ τὸν προσήγαγαν στὸν θριαμβευτὴ Σουλτάνο, αὐτὸς τοῦ φέρθηκε ἱπποτικότερα καὶ τοῦ ἀνέπτυξε τὰ λάθη τακτικῆς ποὺ εἶχε διαπράξει. Οἱ δύο ἀντίπαλοι κατὰ τὴν ὀλιγόημερη κράτηση τοῦ Ρωμανοῦ, γνωρίσθηκαν καλλίτερα καὶ μετὰ διαβουλεύσεις ὑπέγραψαν συμφωνία ἀναγνώρισης τοῦ status quo, ἀμοιβαίας ἀνταλλαγῆς αἰχμαλώτων κ.λ.π. καὶ ὁ Ρωμανὸς μὲ τὸ ἐπιτελεῖο του συνοδεῖα φρουρᾶς τοῦ Σουλτάνου -γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσει τὸ ἀληθὲς τῆς συμφωνίας- ἀναχώρησε γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη, ἐνῶ οἱ πληροφορίες γιὰ τὴν τύχη του, στὴν Κωνσταντινούπολη, ἦσαν ἀσαφεῖς.

Προτοῦ ὅμως φθάσει στὴν Βασιλεύουσα τὸ Πολιτικὸ Κόμμα μὲ εἰσήγηση τοῦ Καίσαρα Ἰωάννη Δούκα τὸν κηρύσσει ἔκπτωτο. Στὴν ἀρχὴ συμφωνήθηκε νὰ ἀναλάβουν

τήν εξουσία συλλογικά ή αυτοκράτειρα Εὐδοκία καὶ ὁ πρωτότοκος γιὸς τῆς Μιχαὴλ Δούκας. Ἐπεμβαίνει ὅμως ὁ δολοπλόκος Μιχαὴλ Ψελλός, καὶ ἡ μὲν Εὐδοκία κλείεται σὲ μοναστήρι ὁ δὲ Μιχαὴλ ἀνακηρύσσεται, αὐτοκράτωρ ὡς Μιχαὴλ Ζ΄. Τὸ ἀναγεωμένο τώρα κατεστημένο τοῦ Βυζαντίου ἀντιμετωπίζει τὸν Ρωμανὸ ὡς ἐχθρὸ καὶ ἡ ἐμφύλια σύγκρουση φαίνεται ἀναπόφευκτη. Ἀποστέλλεται στρατὸς μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Κων/νο Δούκα νεώτερο γιὸ τοῦ Καίσαρα Ἰω. Δούκα, νὰ συλλάβει τὸν Ρωμανὸ πού ἐπέστρεφε μὲ τὰ ὑπολείμματα τοῦ στρατοῦ του καὶ τὴν πρεσβεία τοῦ σουλτάνου. Καὶ αὐτὰ, ἀδιαφορώντας ἂν τὰ ἀνατολικά σύνορα τῆς αὐτοκρατορίας μετὰ τὴν συντριβὴ τοῦ Μαντζικέρτ ἦσαν πλέον ἀνυπεράσπιστα. Τὰ κυβερνητικὰ στρατεύματα ὅ,τι δὲν κατόρθωσαν τὰ τέλη τοῦ 1071 τὸ πέτυχαν τὴν ἀνοίξη τοῦ 1072. Ἐκεῖ στὸ φρούριο τῶν Ἀδάνων ὅπου εἶχε καταφύγει ὁ Ρωμανὸς τὸν πολιορκησαν οἱ σφετεριστὲς τοῦ θρόνου του καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Δούκας τοῦ ζήτησε νὰ παρατηθεῖ τοῦ θρόνου του καὶ νὰ ἐγκλεισθῇ σὲ μοναστήρι. Ὁ Ρωμανὸς ἀποδέχθηκε τὴν πρόταση ἀλλὰ ζήτησε τὴν ἐγγύηση τριῶν τουλάχιστον ἀρχιερέων. Μετὰ ἀπ' αὐτὸ ὁ Ρωμανὸς παραδόθηκε. Ὅμως οἱ σφετεριστὲς τοῦ θρόνου τὸν ἐξευτέλισαν, τὸν μετέφεραν στὴν Κιουτάχεια καὶ ἐκεῖ ἀνατρέποντας τὴν συμφωνία γιὰ τὴν προσωπικὴ του ἀσφάλεια, μὲ τὴν ἐγγύηση τῶν τριῶν ἀρχιερέων, τὸν τύφλωσαν καὶ τὸν μετέφεραν στὴν νησίδα τῆς Προποντίδας Πρώτη, ὅπου τὸν ἐνέκλεισαν σὲ μοναστήρι. Καὶ ὁ ἄθλιος Ψελλὸς ἀποδεικνύοντας γιὰ μία ἀκόμη φορὰ τὸ «ἦθος» του, ἔστειλε ἐπιστολὴ στὸν τυφλωμένο αὐτοκράτορα, τὸ θῆμα του, στὴν ὁποία τὸν ἐξαίρει ὡς «μάρτυρα». Ὁ Θεὸς γράφει, τοῦ πῆρε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπειδὴ θέλησε νὰ τὸν ἀξιώσει νὰ δεῖ τὸ ἀνώτερο φῶς. Τὴν ἐνόραση. Καὶ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1072, ὁ Ρωμανὸς πέθαινε πικραμένος καὶ δυστυχῆς, ἀπὸ τοὺς πόνους καὶ τὰ τραύματα πού εἶχαν δημιουργηθεῖ κατὰ τὴν ἐξόρυξη τῶν ματιῶν του.

Τώρα πλέον πού ἡ συνθήκη μὲ τὸν Ἄλπ Ἀσλάν δὲν ἴσχυε, οἱ Τοῦρκοι ἄρχισαν ἕνα νέο πόλεμο κατὰ τοῦ Βυζαντίου. Τώρα ἡ παραπαίουσα αὐτοκρατορία κινδύνευε ὅπως κατὰ τὴν περίοδο τῶν μεγάλων ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν. Τότε ὅμως ἡ αὐτοκρατορία ἦταν συμπαγῆ καὶ ὑγιῆς. Τώρα, τὰ νήματα τῆς στρατιωτικῆς, κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς Βασιλεύουσας κινεῖ ἕνας ραδιοῦργος καὶ δολοπλόκος, ὁ Μιχ. Ψελλός, ὁ ὁποῖος θέλει στὸ θρόνο ἕναν ἄνθρωπο πού νὰ τὸν κατευθύνει ὅπου καὶ ὅπως αὐτὸς θέλει. Καὶ ὁ δυστυχῆς καὶ ἀπόκοσμος Μιχαὴλ Ζ΄ ἀφήνει πλέον ἀνοικτὸ τὸ δρόμο στοὺς Σελτζούκους.

Ὁ Ρωμανὸς κλήθηκε ἐξ ἀνάγκης, ὡς φημιμένος πολέμαρχος νὰ σώσει τὴν κινδυνεύουσα αὐτοκρατορία. Τὸν ἀνέβασαν στὸ θρόνο ὅταν δὲν εἶχαν ἄλλη ἐπιλογή, ἀλλ' ὅταν εἶδαν ὅτι ὁ ἴδιος μποροῦσε νὰ δράσει αὐτοδύναμα, καταδοκοῦσαν νὰ βροῦν εὐκαιρία νὰ τὸν ἀνατρέψουν. Τοὺς τὴν ἔδωσε τὸ Μαντζικέρτ. Καὶ ὁ Ρωμανὸς Δ΄ Διογένης πολλαπλῶς προδομένος, καὶ πικραμένος ἐπέστρεψε στὸν Δημιουργό του ἐνῶ ἀνοίγε πλέον ὁ δρόμος στοὺς Σελτζούκους. Αὐτοὺς πού ἡ ὀμφαλοσκοποῦσα ἀριστοκρατία τῆς Βασιλεύουσας μὲ τὶς ραδιοουργίες καὶ τοὺς Ψελλοὺς ἦταν ἀδύνατον νὰ ἀντιμετωπίσει.

Ἐνας ἄλλος τραγικὸς αὐτοκράτορας ἀναλάμβανε τὸ 1449 νὰ σώσει τὸ Βυζάντιο πού βρισκόταν στὴν ἐπιθανάτιο κλίνη. Ὁ Κωνσταντῖνος ΙΑ΄ Παλαιολόγος.

Ὅταν ὁ Μανουὴλ αὐτοκράτορες στὴ Βασιλεύουσα καὶ ἀπὸ τὸ 1428 ὁ πρωτότοκος γιὸς τοῦ Ἰωάννης Η΄, ὁ Κωνσταντῖνος ἦταν Δεσπότης (Κυβερνήτης) στὸ Μωρεῖα. Ἡ φήμη γιὰ τὶς ικανότητές του ἔφθασαν στὴν Κωνσταντινούπολη *«ἀνὴρ ὄχ' ἄριστος συνετός τε καὶ φρόνιμος καὶ σώφρων καὶ ἀνδρείος»*. Ἡ φήμη του ὡς ἱκανοῦ στρατιωτικοῦ εἶχε ἐμπεδωθεῖ ἀπὸ νωρίς. Ἀκόμα ἡ συναναστροφή του μὲ τὸν νεο-

πλατωνικό φιλόσοφο Γεώργιο Γεμιστό τοῦ εἶχε ἐμπνεύσει μιὰ ἐλληνοκεντρικότητα καὶ τὸ κυριώτερο τοῦ εἶχε ἐμπεδωθεί ἡ ἀνάγκη νὰ ὑπάρξει μιὰ ἀναγεννητικὴ πνοὴ καὶ νὰ πραγματοποιηθοῦν μεταρρυθμίσεις γιὰ νὰ ἐπιζήσει τὸ Βυζάντιο. Στὴν Πελοπόννησο ἦταν συνεχῶς ἀπασχολημένοι μὲ ὀρισμένα μεγάλα σχέδια ποῦ προσπαθοῦσε μὲ κάθε τρόπο νὰ τὰ πραγματοποιήσει.

Στις 31 Ὀκτωβρίου 1448 πέθανε, χωρὶς νὰ ἔχει ἀποκτήσει παιδιά, ὁ αὐτοκράτορας ἀδελφὸς τοῦ Κωνσταντίνου, Ἰωάννης Η΄. Δὲν εἶχε προσφέρει τίποτε τὸ σημαντικὸ καὶ εἶχε στὸ παθητικὸ του, τὴν ἀτέλεια προσπάθεια γιὰ βοήθεια ἀπὸ τὴ Δύση μὲ τὸ βαρὺ τίμημα καὶ τοὺς ἐξευτελισμοὺς τῆς Συνόδου Φερράρας-Φλωρεντίας (1437-1439) γιὰ ἔνωση τῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ συμφωνία τῆς Φ-Φ εἶχε θεωρηθεῖ στὴν Κωνσταντινούπολη ὡς προδοσία. Διαδηλώσεις ἀνάγκασαν τοὺς 21 ἀπὸ τοὺς 29 ἐπανακάμψαντες ἀρχιερεῖς ἀπὸ τὴ Φλωρεντία νὰ ἀποκηρύξουν τὴν ὑπογραφή τους συντασσόμενοι μὲ τὶς ἀόψεις τοῦ Μητροπολίτου Νικαίας Μάρκου Εὐγενικοῦ, ποῦ εἶχε ἀντισταθεῖ σὲ ὅλες τὶς πιέσεις, τοὺς ἐκδιασμοὺς καὶ τὰ ἐπιχειρήματα τῶν Παπικῶν. Κι ἐνῶ ἡ Κωνσταντινούπολη «ἐβράζε» οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ Πάπα μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν τέως Μητροπολίτη Νικαίας Βησσαρίωνα προσπαθοῦσαν νὰ ἐμπεδώσουν τὸ «πνεῦμα τῆς Φλωρεντίας». Οἱ Τοῦρκοι ἐτοιμάζονται νὰ εἰσπληθίσουν στὰ τεῖχη τῆς Πόλης, ὁ λαὸς εἶναι διχασμένος σὲ ἐνωτικoὺς (ιθύνουσα τάξη καὶ οικονομικὸ κατεστημένο) καὶ σὲ ἀνθενωτικoὺς (κλῆρος καὶ λαϊκὲς μάζες) καὶ ὁ Βησσαρίων διακηρύσσει ὅτι μοναδικὴ ἐλπίδα καὶ ἀπαντοχὴ γιὰ τὸ συρρικνωμένο καὶ παραπαῖον Βυζάντιο εἶναι «τὸ λατίνων γένος».

Οἱ Τοῦρκοι γνωρίζοντας τὸν ἀντιπαπισμὸ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τοῦ λαοῦ ὑποδαυλίζουν τὸ μῖσος ἐναντίον τῶν Δυτικῶν ἐνῶ ὑπόσχονταν ἀνεξίθρησκεία καὶ σεβασμὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας. Οἱ λαϊκὲς μάζες εἶχαν συνειδητοποιήσει τότε ὅτι ἡ ὀθωμανικὴ κυριαρχία

ἦταν μὲν καταπιεστικὴ ἀλλὰ λιγότερο βάρβαρη ἀπὸ τὴν Φραγκοκρατία. Ἦξεραν ὅτι στὶς Φραγκοκρατούμενες περιοχὲς οἱ συμπατριῶτες τους ἦσαν δουλοπάροικοι καὶ ἡ μοναστηριακὴ περιουσία ἦταν δεσμευμένη. Ἐνῶ στὰ τουρκοκρατούμενα τότε ἐδάφη τοῦ Βυζαντίου συνέβαινε τὸ ἀντίθετο καὶ τὸ ἐμπόριο ἦταν στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων ποῦ ἐκμεταλλεύονταν τοὺς Ὀθωμανούς. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ὁ Σουλτάνος δὲν φοβόταν τοὺς Ἕλληνες παρὰ μόνον τὴν συμμαχία τῶν Ἑλλήνων μὲ τοὺς Δυτικούς, γιὰ αὐτὸ θὰ ἐμπόδιζε τὴν τουρκικὴ διείσδυση στὴν Δύση. Καὶ ὁ τόσον ὀλίγος γιὰ τὶς μεγάλες στιγμὲς τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, Ἰωάννης Η΄ Παλαιολόγος προτοῦ φύγει γιὰ τὴ σύνοδο τῆς Φ-Φ ἀνήγγειλε τὴν πρόθεσή του στὸ Σουλτάνο...

Στις 6 Ἰανουαρίου τοῦ 1449 εἰσῆρχετο στὴν χορεία τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων ὁ τελευταῖος τῶν Παλαιολόγων. Ὁ πραγματικὸς Αὐτοκράτορας. Πρεσβεία ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη ἔστειλε στὸν Μυστρά ὡς αὐτοκράτορα τὸν ἀδελφὸ τοῦ Ἰωάννη Η΄ καὶ τῶν Θωμᾶ καὶ Δημητρίου Παλαιολόγων, Κωνσταντῖνο Δράγαση ποῦ ἔφερε τὸ ὄνομα αὐτὸ ἀπὸ τὴν Μητέρα του Ἑλένη ἢ ὁποῖα προήρχετο ἀπὸ τὴν Σερβικὴ δυναστεία τῶν Dragas τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Ὁ Κωνσταντῖνος ΙΑ΄ προπεμπόμενος ἀπὸ Καταλωνικὰ πλοῖα ἔφθανε στὴν Κωνσταντινούπολη τὴν 12η Μαρτίου 1449 ὅπου ἐτύγγανε ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς ἀπὸ ἕνα λαὸ φοβισμένο ποῦ περίμενε τὸν σωτήρα του. Ἡ φήμη γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Κωνσταντίνου στὸ Μωρητῶ εἶχε δημιουργήσει προσδοκίες γιὰ ἀπεσταλμένο ἀπὸ τὸν οὐρανό.

Ὅλοι «κρεμάσθηκαν» ἀπάνω του. Τὸν ἀποκαλοῦσαν πατέρα καὶ κυβερνήτη. Κι αὐτὸς πῆρε στὰ στιβαρά του χέρια τὸ πηδάλιο τοῦ καταποντιζόμενου σκάφους. Τώρα τὴν δραματικώτατη ὥρα τῆς ἱστορίας τῆς Ἀνατολῆς, ἡ γερασμένη αὐτοκρατορία τῶν δέκα αἰώνων ζωῆς, μεγαλείου, δόξας, ἀλλὰ καὶ παρακμῆς εἶχε συρρικνωθεῖ στὴν Κωνσταντινούπολη, τὰ περιχώρᾳ της καὶ μιὰ ἔκτα-

ση 150 χιλιομέτρων πρὸς βορρᾶ καὶ δυσμάς. Ἄπτόητος ὁ Κωνσταντῖνος ΙΑ΄ δραστηριοποιήθηκε καὶ ἄρχισε μιὰ δραματικὴ προσπάθεια ἀνασύνταξης, ὀχύρωσης ἀλλὰ καὶ ἐπαφῆς μὲ τὴ Δύση γιὰ βοήθεια. Μιὰ βοήθεια πού δὲν εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ στείλει ὁ Πάπας γιὰτί ἀφ' ἐνὸς δὲν εἶχε δικό του στρατό, ἀφ' ἑτέρου δὲν ἐβλέπε ὑλοποιούμενο τὸ ἔργο τῆς Φερράρας-Φλωρεντίας, γιὰ οὐσιαστικὴ ἔνωση τῶν ἐκκλησιῶν.

Τὸ 1451 πεθαίνει, κατὰ τὴν διάρκεια ἐνὸς μεγαλοπρεποῦς συμποσίου, ἀπὸ ἀνακοπή, ὁ σουλτάνος Μουράτ καὶ τὸν διαδέχεται σὲ ἡλικία 21 ἐτῶν ὁ πρωτότοκος γιὸς του Μωάμεθ Β΄. Μοναδικὸ ὄνειρο τοῦ νεαρωτάτου ἡγεμόνος ἦταν ἡ κατάληψη τῆς Πόλης. Νὰ πετύχει ἐκεῖνο στὸ ὁποῖο ἀπέτυχαν ὅλοι οἱ προκατόχοί του. Καίτοι ὁ Μωάμεθ δὲν ἐξωτερίεψε τοὺς στόχους του, καίτοι στοὺς πρέσβεις ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ τηρήσει τὶς συμφωνίες πού εἶχε ὑπογράψει ὁ πατέρας του, ὁ διορατικὸς Κωνσταντῖνος δὲν ἐφησυχάζε. Διόρθωνε τὰ τεῖχη, συγκέντρωνε στρατὸ καὶ ἐστελνε πρεσβεῖες πρὸς ἡγεμόνες τῆς Δύσης.

Ὁ Πάπας Νικόλαος Ε΄, γιὰ νὰ μεσολαμβάνει στοὺς ξένους, ἔθετε τώρα στὸν Κωνσταντῖνο ΙΑ΄ ἓνα ἐπὶ πλέον ὄρο: Νὰ ἐπιναφέρει στὸν πατριαρχικὸ θρόνο τὸν πατριάρχη Γρηγόριο τὸν ὁποῖο εἶχε καθαιρέσει τὸ 1450 ἡ σύνοδος τῶν τριῶν ἄλλων Πατριαρχῶν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν μόνιμο ὄρο νὰ ψηφίσῃ ἐκεῖνες τὶς διατάξεις πού θὰ ἔκαναν ἐπὶ τέλους πραγματικὴ τὴν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἔχοντας συνειδητοποιήσει τὴν δεινὴ θέση του καὶ τὴν ὅλη κατάσταση πού ἐπικρατοῦσε στὴν «Αὐτοκρατορία» ἦταν πρόθυμος νὰ εὐχαριστήσει τὸν Ποντίφηκα ἀλλὰ οἱ προσπάθειές του θὰ ναυαγοῦσαν ἀπὸ τὸ ἀνθενωτικὸ κλίμα πού εἶχε δημιουργηθεῖ. Ἀκόμα ἡ Βενετία ἔπνεε μένεα κατὰ τοῦ Κωνσταντῖνου ὁ ὁποῖος ὄντας χῆρος, γιὰ δευτέρη φορά, κωλυσιεργοῦσε ἓνα γάμο, πού φαίνεται ὅτι εἶχε συζητήσει, μὲ τὴν κορη τοῦ Δόγη. Ἐν πάσῃ περιπτώσει καὶ ἡ Βενετία

πέισθηκε νὰ στείλῃ δέκα γαλέρες ἀλλὰ καὶ ὁ Πάπας νὰ στείλῃ μορφωμένους Καθολικούς ἱερεῖς ὥστε νὰ βοηθήσουν τοὺς φανατικούς ἀνθενωτικούς κληρικούς καὶ μοναχοὺς νὰ κατανοήσουν τὴν σημασία ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Ἦταν μιὰ παράκληση τοῦ Κωνσταντῖνου Παλαιολόγου γιὰ νὰ βγεί ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδο. Ἐτοί ἐφθασε στὴν Κωνσταντινούπολη ὁ Καρδινάλιος Ἰσίδωρος, τέως Ὁρθόδοξος Μητροπολίτης Κιέβου, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν σύνοδο τῆς Φ-Φ ὑπῆρξε ἐνδοτικὸς γιὰ ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν, στὸ πλευρὸ τοῦ Βησσαρίωνος. Καὶ στὶς 12 Δεκεμβρίου 1452, στὴν Ἁγία Σοφία, ἐτελέσθη ἡ κοινὴ Θεία Λειτουργία κατὰ τὴν ὁποία κηρύχθηκε πανηγυρικῶς ἡ ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν. Τὴν Λειτουργία αὐτὴ ὁ βυζαντινολόγος Γουσταῦος Σλουβερτζε χαρακτηρίσει ὡς «ἐπικήδειο τῆς γηραιᾶς αὐτοκρατορίας τῆς Ἀνατολῆς». Ἦταν στὴν οὐσία μιὰ εὐχαριστιακὴ σύνοδος σκοπιμότητος, ὅταν οἱ κραυγὲς «θάνατος στοὺς ἀξυμῖτες» περιέτρεχαν τὴν πόλη διότι στὴν ἔνωση πίστευαν σχεδὸν μόνον οἱ κυβερνητικοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ θρησκευτικῶς ἀδιάφοροι. Ὁ πολὺς κόσμος δὲν τὴν ἤθελε.

Κι ἐνῶ στὸ πολιορκημένον Βυζάντιο συνέβαιναν τὰ ἀνωτέρω, ἓνας πανίσχυρος ὀθωμανικὸς βρόγγχος ἄρχισε νὰ περισφίγγει τὴν βασιλεύουσα καὶ τὴν περιοχὴ της. Στὴν ἀρχὴ ἦταν ἀόρατος, ἀλλὰ, ὅλοι τὸν αἰσθάνονταν. Καὶ πάντα ἤλπιζαν στὴν ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ. Θρούλοι ἀπὸ τὸ παρελθὸν καὶ χρησιμοὶ ἔδιναν κουράγιο. Ἄλλ' ὅταν οἱ Τούρκοι ἄρχισαν νὰ κτίζουν ἓνα τεράστιο φρούριο στὸ Ρούμελι Χισάρ ὅλοι οἱ ἐγκλειστοὶ ἄρχισαν νὰ συνειδητοποιοῦν ὅτι τὸ τέλος πλησίαζε. Γιὰ τὸν νέο σουλτάνο ἡ Ἀδριανούπολη, ὡς πρωτεύουσα τῶν τελευταίων προκατόχων του, δὲν βρισκόταν μέσα στὶς προδιαγραφές τῆς μεγάλης Ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας πού ὄνειρευόταν. Ἡ Κωνσταντινούπολη ἦταν ἡ βασιλίδα τῶν πόλεων τῆς Ἀνατολῆς καὶ μὲ τὴν κατάκτησή της θὰ ἐδραίωνε ὀριστικὰ τὴν δυναστεία του,

ἂν καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ φοβᾶται οἰκογενειακὸ πρᾶξικόπημα γιατί εἶχε φροντίσει νὰ πνίξουν, μέσα στοῦ μπάνιο, τὸν μικρότερό του ἀδελφὸ Ἀχμέτ, νὰ τὸν κηδεύσει μὲ τιμὲς καὶ νὰ φονεύσει στὴ συνέχεια καὶ τὸν δῆμιό του Ἀλῆ, ὥστε ποτὲ νὰ μὴν ἀποκαλυφθεῖ τὸ ἔγκλημα. Τώρα πλέον ἦταν πανέτοιμος γιὰ τὴν μεγάλη ἐξόρμηση. Ποῦ δὲν ἄργησε νὰ ἐκδηλωθεῖ.

Ἡ ἀνέγερση τοῦ πολυθρύλητου φρουρίου ἐγινε μὲ ταχύτατους ρυθμούς. Μάταια ὁ Κωνσταντῖνος μὲ πρεσβείες ποῦ ἔστειλε στὴν Ἀδριανούπολη διαμαρτυρόταν γιὰ τὴν παραβίαση συνθηκῶν ποῦ ἀπαγόρευαν στοὺς Τούρκους νὰ ἀνεγείρουν οἰοδήποτε ὀχυρωματικὸ ἔργο στὴν Εὐρωπαϊκὴ πλευρὰ τοῦ Βοσπόρου. Κατὰ τὸν Κριτόβουλο, ὁ Σουλτᾶνος ἀπαντοῦσε μὲ ὑπεκφυγές, ἐνῶ κατὰ τὸν Δούκα ἀπέλιψε ὅτι ἂν ξαναπάει στὴν Ἀδριανούπολη πρέσβυς γιὰ τὴν ἴδια αἰτία, θὰ τὸν γδάρει («*ἀφαιρεθήσεται τὴν δορᾶν του*»). Καὶ ὁ δυστυχῆς αὐτοκράτορας περιορίσθηκε νὰ ἀπαιτήσῃ ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνο, τοιλάχιστον νὰ σταματήσουν οἱ στρατιῶτες-κτίστες τοῦ φρουρίου νὰ λαφυραγωγοῦν τοὺς χωρικοὺς τῆς περιοχῆς. Καί, χάριν συνδιαλλαγῆς, γιὰ ἓνα διάστημα ἔστειλε καὶ τρόφιμα στοὺς κτίστες...

Ἦλα εἰδειχναν πλέον ὅτι ὁ πόλεμος πλησίαζε. Δὲν εἶναι στοὺς στόχους τοῦ παρόντος ἡ περιγραφή τοῦ χρονικοῦ τῆς ἀλώσεως, παρὰ μόνον ἡ ἐκθεση ὠρισμένων περιστατικῶν ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ σκιαγραφεῖται ἡ προοπτικότητα τοῦ Κωνσταντίνου.

Ὁ Σουλτᾶνος -προτοῦ ἀρχίσουν οἱ μάχες- διεμήνυσε στὸν αὐτοκράτορα νὰ τοῦ παραδώσει τὴν Πόλη ἀμαχητὶ μὲ τὴν ὑπόσχεση νὰ τοῦ χαρίσῃ τὴν ζωὴν του, τὰ πλούτη του καθὼς καὶ τὴν ζωὴ τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ λαοῦ του. Καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἀποφασισμένος νὰ σώσει τὴν τιμὴ τοῦ Γένους ἔδωσε τὴν γνωστὴ ἀπάντηση ποῦ ἔδοξε καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ λάθη καὶ τὰ ἁμαρτήματα τῶν προκατόχων του.

«Τὸ νὰ σοῦ παραδώσω τὴν Πόλη οὔτε

σὲ μένα ἀρμόζει οὔτε σὲ κανέναν ἄλλον

*» ἀπὸ αὐτοὺς ποῦ τὴν κατοικοῦν» γιατί πῆραμε κοινὴ ἀπόφαση ἐλεύθερα ὅλοι μας
» νὰ πεθάνουμε καὶ δὲ θὰ λυπηθοῦμε τὴ ζωὴ μας».*

Καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἀποφάσισε πλέον νὰ ἐτοιμάσῃ πρὸς ἐντίμον θάνατο τὸν ἑαυτό του, τὴν βασιλεύουσα καὶ ὅ,τι εἶχε ἀπομείνει ἀπὸ τὴν ἄλλοτε κραταῖα Ἀνατολικὴ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία. Ἔτσι διόρθωσε τὰ τεῖχη καὶ συγκέντρωσε στρατὸ, ποῦ κατὰ τὸν Φραντζῆ ἦσαν 6.000 ἄτομα, ἐναντι τῶν 80.000 Τούρκων ποῦ διέθεταν καὶ πυροβόλα μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ μεγαλύτερο, ποῦ εἶχαν σχεδιάσει δυτικοὶ τεχνικοί. Καὶ ὁ πόλεμος δὲν ἄργησε νὰ ἀρχίσῃ. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐφιππος, ἀγρυπνος, ἀκούραστος ἐπὶ εἴκοσι μερόνυχτα ἀγωνιζόταν καὶ ἐμψύχωσε τοὺς ἄνδρες του. Βίωνε ὅμως μιὰ πραγματικότητα. ἤξερε ὅτι ἦταν πολιορκημένος ἀπὸ ξηρὰ καὶ θάλασσα καὶ οἱ λιγοστὲς δυνάμεις του μόνο ἀπὸ θαῦμα θὰ ἔσωζαν τὴν Πόλη. Προσπαθοῦσε ἐν τούτοις νὰ τονώσει τοὺς ἀμυνόμενους καὶ νὰ τοὺς ἐμπνεύσει θάρρος ἐλπίδα, καὶ ἡρωϊσμὸ μέχρι θανάτου. Κι ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ κάτι τὸ σημαντικό:

Προτοῦ ἀρχίσει ἡ ἐπίθεση, ἡ Πόλη ἦταν πολιορκημένη ἀλλ' ὄχι τελείως ἀποκλεισμένη. Οἱ πολιορκημένοι ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Κεράτιου Κόλπου, κατὰ κάποιον τρόπο ἐφοδιάζονταν μὲ τρόφιμα. Μία κολοσιαία ἀλυσιδα βυθιζόμενη στὸ νερὸ ἐπέτρεπε στὰ βυζαντινὰ πλοῖα νὰ περνοῦν καὶ ἀνυψούμενη ἐμπόδιζε τὰ τουρκικά. Καὶ ὅμως ὅταν στὶς ἀρχὲς Ἀπριλίου 1453 ἔφθασε ὁ σουλτᾶνος Μωάμεθ Β' μὲ 420 πλοῖα, κατάφεραν τὰ 80 ἀπὸ αὐτὰ νὰ παρακάμψουν τὸ ἐμπόδιο τῆς ἀλυσίδας, διὰ «ξηρᾶς»! Διότι τοποθέτησαν τὰ πλοῖα πάνω σὲ ρόδες καὶ τὰ μετέφεραν ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ Κερατιοῦ κόλπου. Ἦταν ἓνα μεγαλοφυῆς στρατηγῆμα τοῦ Πορθητῆ κι ἐνὸς ναυτικοῦ συμβούλου του. Ὁ ἀποκλεισμὸς τῶν βυζαντινῶν ἦταν πλέον πλήρης. Καὶ ὅταν ἄρχισε ἡ τελικὴ ἐπίθεση, οἱ ἄρχοντες παρεκάλεσαν τὸν

Κωνσταντῖνο νὰ ἐγκαταλείψει τὴν πόλη καὶ νὰ φύγει. Κι αὐτὸς ὄχι μόνον τὸ ἀρνήθηκε ἀλλὰ τοὺς ἰκέτευσε νὰ ζητοῦν ἀπὸ αὐτὸν νὰ μὴν τοὺς ἐγκαταλείψει!

Στὶς 28 Μαΐου ἀφοῦ ὁ Κωνσταντῖνος ἐπιθεώρησε τὰ τείχη καὶ ἀπήθυνε συγκινητικούς λόγους ἀφήνοντας ὡς παρακαταθήκη τὴν περιφρημὴ φράση *«ὕπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος»* ὅλοι, λαὸς καὶ Αὐτοκράτορας, μετέβησαν στὴν Ἁγία Σοφία ὅπου τελέσθηκε ἡ τελευταία καὶ ἀνεπανάληπτη Θεία Λειτουργία. Ὁ Κωνσταντῖνος ζήτησε συγχώρεση ἀπὸ τὸ ἐκκλησίασμα καὶ κοινώρησε τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων. Δὲν εἶχε ἀκόμα ξημερώσει ἡ Τρίτη 29ῆ Μαΐου κι ὁ Κωνσταντῖνος μπῆκε στὴ μάχη, ἀμυνόμενος καὶ ἀπωθώντας τοὺς πρώτους Ὀθωμανοὺς ποὺ περνοῦσαν στὰ ἐσώτερα τοῦ τείχους. Καὶ ὅταν ἀκούσθηκε ἡ φοβερὴ κραυγὴ *«ἡ πόλις ἐάλω»*, ὁ Κωνσταντῖνος ἐκραύγασε *«Ἡ πόλις ἀλίσκεται καὶ ἐγὼ ἐτι ζῶ;»* καὶ πετώντας τὰ διάσημά του, ὄρμησε ἐπιπλος κατὰ τῶν πορθητῶν γιὰ νὰ πέσει ἀργότερα κάπου γύρω στὴν Πύλη τοῦ Ρωμανοῦ. Τὸ σῶμα του ποτὲ δὲν δρεθήκε. Λέγεται ὅτι ἀναγνωρίσθηκε ἀπὸ τὰ πέδιλά του ποὺ ἔφεραν τὸν δικέφαλο ἀετό. Γιὰ τὸν ἑλληνισμό ὁ τελευταῖος αὐτοκράτορας δὲν πέθανε. Κοιμάται. Ἔχει μαρμαρώσει. Ὁ θρύλος τοῦ *«μαρμαρωμένου βασιλῆα»*, ζεῖ αἰῶνες τώρα. Γεννήθηκε ἀπὸ τὸ πρωὶ τῆς 29ῆς Μαΐου 1453, τὴν κατὰ τὸν Στέφαν Τσοβαίχ, *«μοιραία στιγμή τῆς ἀνθρωπότητος»*.

Ἔνα πυκνὸ σκοτάδι τετρακοσίων καὶ πλέον χρόνων κάλυπτε τὴν Βαλκανικὴ καὶ τὴ Μικρὰ Ἀσία. Ἡ Ἀνατολικὴ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία (Βυζάντιο, ὅπως μετὰ τὸ 1560 ὀνομάσθηκε) ἔπεσε χωρὶς βοήθεια ἀπὸ τὴ Δύση, ἐξ αἰτίας τῆς ἐλεκτατικῆς πολιτικῆς τῆς Δύσης καὶ τοῦ μισελληνισμοῦ τῆς. Δὲν κατέρρευσε τὸ 1453 ἡ Αὐτοκρατορία ἀλλὰ τὸ 1204 ὅταν κατελήφθη ἀπὸ τοὺς

Φράγκους. Οἱ δύο μισοὶ αἰῶνες ποὺ μεσολάβησαν ἦταν ἕνας παρατεταμένος ἐπιθανάτιος ῥόγχος. Τὸ Βυζάντιο εἶχε συκρατήσῃ ὡς κυματοθραύστῃς ἀναρίθμητες ἐπιδρομὲς καὶ ἔσωσε τὴ Δύση. Στὸ Βυζάντιο ὀφείλεται ὁ σημερινὸς πολιτικός, κοινωνικός καὶ πολιτιστικός χάρτης τῆς Εὐρώπης. Γιατὶ τὸ Βυζάντιο διαφύλαξε τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ. Ἡ ἀρχαία σκέψη καὶ οἱ πηγὲς τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος μεταλαμπαδεύθηκαν στὸν λατινικὸ κόσμον διὰ μέσου τοῦ Βυζαντίου μετὰξὺ Ε' καὶ ΙΕ' αἰῶνα. Μερικοὶ ἱστορικοὶ μὲ ὠμότητα παρατηροῦν:

«Τὸ Βυζάντιο δὲν τὸ κατέλυσαν οἱ Τοῦρκοι. Αὐτοὶ τὸ βοήθησαν νὰ πεθάνει. Ὅπως κάθε γερασμένη αὐτοκρατορία πέθανε κι αὐτὸ ἀπὸ τὸ γῆρας. Τὸ ἴδιο εἶχε πάθει ἡ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία νωρίτερα, τὸ ἴδιο θὰ πάθει καὶ ἡ Ὀθωμανικὴ ἀργότερα».

Ἡ τουρκικὴ κατοχὴ ἐπὶ τέσσαρες καὶ πλέον αἰῶνες θὰ ἀπομακρύνει τὰ Βαλκάνια ἀπὸ τὴν Εὐρώπῃ καὶ ἀργότερα θὰ δημιουργήσει τὸ Βαλκανικὸ Ζήτημα ὡς ἕνα μέρος τοῦ Ἀνατολικοῦ Ζητήματος ποὺ ταλαιπωρεῖ τὸν βαλκανικὸ χῶρον μέχρι σήμερα μὲ διάφορες διακυμάνσεις κατὰ καιροὺς. Τὰ Βαλκάνια ἔζησαν μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀρχόμενη τότε Ἀναγέννηση τῆς Δύσης καὶ τὴν βιομηχανικὴ ἐπανάσταση.

Τὸ Βυζάντιο μὲ ὅλα τὰ κατὰ καιροὺς ἐσωτερικὰ του προβλήματα ἀκτινοβόλησε γιὰ πάνω ἀπὸ χίλια χρόνια. Γνώρισε μεγάλους ἀλλὰ καὶ μικροὺς αὐτοκράτορες. Γνώρισε ὅμως καὶ προσοντούχους μὲ μεγάλες δυνατότητες, γιὰ νὰ τὸ βοηθήσουν νὰ ξεπεράσει τις κατὰ καιροὺς δυσκολίες του ἀλλὰ οἱ συγκυρίες δὲν τοὺς τὸ ἐπέτρεψαν. Μερικοὶ κατέστησαν τραγικοὶ αὐτοκράτορες. Καὶ τέτοιοι ὑπῆρξαν ὁ Ρωμανὸς Δ' Διογένης καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ΙΑ' Παλαιολόγος.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΧ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Ο ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΠΟΝΟΥ («Κύριε, ἐλέησόν με»)

Ἡ πρόσφατη ἔκθεση στὴν Ἑθνικὴ Πινακοθήκη κύκλου 58 χαλκογραφιῶν τοῦ Georges Rouault (1871-1958), ποὺ τῆς ἀνήκει ἀπὸ τὸ 1961, ἀλλὰ ἐκτίθεται γιὰ πρώτη φορὰ στὸ σύνολό του, δείχνει ὅτι καὶ ὁ αἰώνας μας ἔδωσε δημιουργοὺς ποὺ ὀλόψυχα δέχθηκαν τὸ μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ μὲ τὴν τέχνη τους προσπάθησαν νὰ τὸ μεταδώσουν. Πρόκειται γιὰ τὸν Κύκλο Misereere (1922) (Κύριε, ἐλέησόν με) καὶ μία ἔγχρωμη χαλκογραφία ποὺ παρουσιάζει τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου.

Ὁ Rouault ἀνήκει στὴ γενιὰ τῶν Fauves καὶ μεταξύ ἄλλων ὁμαδικῶν ἐκθέσεων ἔλαβε μέρος στὸ φθινοπωρινὸ Σαλὸν (Salon d' Automne) τὸ 1905, τὴ χρονιά ποὺ ἀνατέλλει ὁ Φωβισμὸς (τεχνοτροπία ποὺ τείνει νὰ ἐκφράσει τὰ πάντα μὲ τὴν ἐνορχήστρωση καθαρῶν καὶ ζωηρῶν χρωμάτων) ἀλλὰ κατὰ σύμπτωση ἐμφανίζονται καὶ οἱ τόσο γόνιμες ἰδέες στὴ Φυσικὴ τοῦ αἰῶνα μας μὲ τὸ ἔργο τοῦ Einstein καὶ ἄλλων μεγάλων ἐπιστημόνων.

Ἐν τούτοις ὁ Rouault ἔχει κύριο στόχο ὄχι νὰ κολακέψει τὴν ὄραση, ἀλλὰ νὰ συγκινήσει τὶς καρδιές. Μὲ αὐτὴν τὴν ἔννοια εἶναι ἐξπρεσσιονιστής, ἂν καὶ ἡ προσπάθεια ἐντάξεως τοῦ τόσο προσωπικοῦ ἔργου του σὲ καθιερωμένα κινήματα εἶναι ἐν πολλοῖς ἄκαρπη. Ὁ μέγας αὐτὸς καλλιτέχνης προσπαθεῖ νὰ κάμει καὶ τοὺς ἄλλους κοινωνοὺς αὐτοῦ ποὺ τὸν συγκινεῖ. "Ὅπως τονίζουν οἱ κριτικοὶ εἶναι χριστιανὸς μὲ ὅλο του τὸ εἶναι. Ἡ ἁμαρτία ποὺ βλέπει γύρω του τὸν πληγώνει, ἡ ἀδικία καὶ ἡ δυστυχία τὸν θίγουν βαθύτατα. Αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ ἐκφράσει τὴ συμπάθειά του πρὸς τοὺς ἀδικουμένους καὶ ἀναξιόπαθοῦντες, πρὸς ὅσους ταλαιπωρήθηκαν στὴ ζωὴ, ἐνοίωσαν θλίψεις ἢ ὑπέστησαν κακομεταχείριση. "Ὅπως παρατηρεῖ ἕνας κριτικὸς,

τὸ ἔργο του ἔχει κάτι ἀπὸ τὴ στάση τῶν προφητῶν τῆς Βίβλου μπροστὰ στὴν ἁμαρτία, τῶν διβλικῶν μορφῶν, ποὺ ὑπέφεραν ὅταν ἔβλεπαν τὸν ἁμοραλισμὸ τοῦ κόσμου καὶ τὸν κατήγγειλαν μὲ δριμύτητα.

Ὁ Rouault ἀγαπάει τοὺς ἀπλοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐνῶ συμπάσχει μὲ τοὺς ποινεμένους καὶ στιγματίζει τὴν κοινωνικὴ ἀδικία περιγράφει μὲ δύναμη καὶ πρωτοτυπία τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου. Πλούσια παλέττα, ἀλλὰ καὶ ἐνδιαφέρον γιὰ τὶς κοινωνικὲς πληγὲς καὶ γιὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπο.

Στὰ θρησκευτικὰ του θέματα αἰσθάνεται κανεὶς πολλὰς φορὲς τὴν πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα, πρὶν ἀκόμη ἀντιληφθεῖ τὸ θέμα. Ξαναβρίσκει κανεὶς στὸ ἔργο του ὅλη τὴν πνευματικὴ τῶν μεγάλων ἐποχῶν τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς τέχνης ποὺ κορυφώθηκε μὲ τὰ ἔργα τοῦ Δομήνικου Θεοτοκόπουλου καὶ τοῦ Rembrandt. "Ἐνα ἅγιο πρόσωπο ἢ μία Σταύρωση τοῦ Rouault συγκινοῦν βαθύτατα.

Τὴν ἴδια πνευματικὴ ποὺ δίνει στὶς μορφὲς μεταδίδει καὶ στὰ τοπία του. Εἶτε, ὅπως ἐπισημαίνουν οἱ κριτικοὶ, πρόκειται γιὰ καταθλιπτικὰ βιομηχανικὰ περὶχωρα, εἶτε γιὰ ἐμπνεύσεις ποὺ ἀντλοῦνται ἀπὸ τὴν Παλαιστίνη τῶν Εὐαγγελίων, ἀναφέρονται λιγότερο στὸν ἐξωτερικὸ κόσμο καὶ περισσότερο στὰ ὁράματα τοῦ καλλιτέχνη. Τὸ φῶς ποὺ τὰ λούζει συντελεῖ σ' αὐτὴ τὴν αἴσθηση.

Σὲ νεαρὴ ἡλικία ἐργάστηκε ὁ Rouault κοντὰ σὲ ἕνα ζωγράφου τοῦ γαλιοῦ καὶ εἶτα ἐξηγεῖται ἡ ἐπίδραση τῶν διτρώ στο ρωμαλέο ἔργο του. Πράγματι μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου τὸ ἔργο του ἐξελίσσεται καὶ θυμίζει ὅλο καὶ περισσότερο τὰ ἔργα τῶν διτρώ μὲ τὰ παχειὰ μαῦρα περιγράμματα. Μαθητὴς τοῦ συμ-

βολιστή ζωγράφου Gustave Moreau (1826-1898), πήρε όπως αναφέρει η έπιμελήτρια της έκθεσης από τον δάσκαλό του την αγάπη για τη μεσαιωνική τέχνη και το μυστικισμό, αλλά δέχθηκε κυρίως την έπιρροή του μεγάλου Rembrandt, του καλλιτέχνη με το σκιοφωτισμό των χαρακτικών του και το πνευματικό περιεχόμενο που του απέδιδε. Πέραν όμως των έπιρροών έδημιούργησε έργο πρωτότυπο και προσωπικό και αναδείχθηκε ένας από τους μεγαλύτερους ζωγράφους του αιώνα μας. Το 1948 έκαυσε δημοσίως 315 έργα του, που δέν τον ικανοποιούσαν, Έκτός από το ζωγραφικό και χαρακτικό του έργο δημοσίευσε σκέψεις του για την τέχνη, άναμνήσεις και ποιήματα.

Το έργο του που έκτίθεται στην Έθνική Πινακοθήκη, άποτελεί, όπως τονίζεται στο σχετικό ένημερωτικό φυλλάδιο, κορυφαίο έργο της θρησκευτικής και άντιπολεμικής τέχνης του 20ου αιώνα. Σ' αυτό το έργο ή χαρακτηριστική δουλειά είναι έπίπονη. Προσπαθεί ο Rouault νά έπιτύχει το καλύτερο τεχνικό έπιτευγμα χρησιμοποιώντας όλων των ειδών τά έργαλεία και τις τεχνικές.

Ένδεικτικά αναφέρουμε έδω μερικές λεζάντες που συνοδεύουν τά έργα, οι όποιες άποτελούν με τά χαρακτηριστικά άδιάρρηκτη ένότητα γιατί ύπομνηματίζουν το κάθε έργο με ένάργεια και έπιτείνουν, όπως παρατηρεί ή έπιμελήτρια της έκθεσης, τον έσχατολογικό χαρακτήρα του. Πρόκειται για κείμενα από την Παλαιά Διαθήκη (Προφητείες Ήσαϊα, Ψαλμοί Δαυΐδ), την Καινή Διαθήκη (Ευαγγέλιο κατά Ίωάννη, Έπιστολές Παύλου προς Ρωμαίους και Φιλιππησίους), Λατίνους συγγραφείς, από τις "Pensées" του Blaise Pascal, αλλά και για δικά του κείμενα ποιήματα και πεζά: Κυρία της καλής κοινωνίας, πιστεύει ότι έχει κλείσει σίγουρη θέση στον Παράδεισο: *Bella matribus detestata* (Πόλεμοι άπεχθεις στις μητέρες) (Οράτιος): *Γλυκειά μου πατρίδα, που ήρίσκεσαι; Ό δίκαιος σαν το σανταλόξυλο, άρωματίζει το τσεκούρι που τον χτυπά. Όσο πιο εύγενής είναι ή ψυχή τόσο λιγότερο άκαμπος ό αύχένας: Πολλές φορές οι τυφλοί παρηγόρησαν αυτούς που ήλπευαν*

Ίλάσθητι, Κύριε, κατά το μέγα Σου έλεος: Ή ταπείνωση του Ίησού Βρίσκει καταφυγή στην καρδιά σου, Ξυπόλυτος έπαίτης: Στην παλιά γειτονιά των μακρόχρονων πόνων: Αύριο θά έχει λιακάδα, έίπε ό ναυαγός: Θά ήταν τόσο όμορφο το ν' αγαπά κανείς! Κάτω από ένα ξεχασμένο Έστυρωμένο: **«Και αυτός διά το κεκακώσθαι ούκ άνοίγει το στόμα αυτού»** (Ήσαϊας νγ' 7): "Celui qui croit en moi, füt-il mort, vivra" παραλλαγή του **«ίνα πäs ό πιστεύων εις αυτόν μη άπόληται, άλλ' έχη ζωήν άιώνιον»** (Ίωάν. γ' 15): Τραγουδήστε το Έωθινό, ή ήμέρα ξαναγεννιόταν **«...εις τον θάνατον αυτού έβαπτίσθημεν»** (Ρωμ. στ' 3): **«...άγαπάτε άλλήλους»** (Ίωάν. ιγ' 34, ιε' 12, 17): Κύριε, είσαι Έσύ, Σέ άναγνωρίζω: "De profundis" (**«Έκ θαθέων έκέκραξά σοι, Κύριε»** - Ψαλμ. 129, 1): Έγέρθητε νεκροί: **«γενόμενος ύπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δέ σταυρού»** (Φιλίπ. β' 8): **«Τω μώλωπι αυτού ήμεις ίάθημεν»** (Ήσαϊας νγ' 5).

Τά τελευταία χρόνια είδαμε θαυμάσιες εκθέσεις της Βυζαντινής και Έκκλησιαστικής μας Τέχνης: στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκης (Θησαυροί του Άγίου Όρους), στο Μουσείο Μπενάκη (εικόνες από την άγία Αικατερίνη του Όρους Σινά, που ήρθαν μετά τη μεγαλειώδη έκθεση "The Glory of Byzantium" του Μητροπολιτικού Μουσείου της Νέας Υόρκης), στην Έθνική Πινακοθήκη (Οι Πύλες του Μυστηρίου, Θησαυροί της Όρθοδοξίας από την Άγία Ρωσία και εικόνες της Κρητικής Σχολής), στη Βασιλική του άγ. Μάρκου και το ναό άγ. Αικατερίνης στο Ήράκλειο (Εικόνες της Κρητικής Σχολής από το Χάνδακα ως τη Μόσχα και την Άγ. Πετρούπολη), στο Μέγαρο Μουσικής (εικόνες της συλλογής Βελμέξη και πρώτα έργα του Greco), και άλλες και παλαιότερα (1984) την έκθεση στο Βυζαντινό Μουσείο Άθηνών για τά έκατό χρόνια της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Έταιρείας. Η θέση όλων αυτών των εκθεμάτων είναι βέβαια κατ' έξοχήν στους Βυζαντινούς ναούς, τά ταπεινά μοναστήρια και τά σκευοφυλάκια των Ήερών Μονών, γιατί είναι άναπόσπαστα συνδεδεμέ-

να με τὴ λατρεία καὶ ὄχι στὰ μεγάλα Μουσεῖα ὅπου λόγῳ ἀρχαιοκαπηλείας, σεισμῶν ἢ ἄλλων καταστροφῶν, ἀνάγκης συντηρήσεως καὶ ἄλλων αἰτίων δικαιολογημένα ἢ ὄχι συχνὰ καταλήγουν. Στέλνουν ὅμως μηνύματα Οἰκουμενικὰ καὶ Παναρθρώπινα καὶ αὐτὸ ἀποδείχθηκε μὲ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐκθέσεως τῆς Νέας Ὑόρκης.

Ἡ ἐκθεση τοῦ Ρουῶ ταιριάζει περισσότερο γιὰ μᾶς στοὺς χώρους ἐνὸς μουσείου, γιατί

τὸ ἔργο του δὲν ἔχει θέση βέβαια στοὺς ναοὺς μας. Εἶναι ὅμως ἓνα δείγμα τῆς Δυτικῆς Θερησκευτικῆς Τέχνης στὶς καλύτερες στιγμὲς τῆς. Τέτοιου εἴδους ἐκθέσεις σπανίζουν στὸν τόπο μας καὶ γι' αὐτὸ πρέπει νὰ συγχαροῦμε ὅσους συνετέλεσαν στὴν πραγματοποίηση τῆς ἐκθέσεως. Φαίνεται ὅτι ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι ἄγνωστοι σὲ μᾶς θησαυροὶ στὶς ἀποθήκες τῶν μουσείων μας καὶ εὐχόμεθα σύντομα νὰ ἐκτεθοῦν.

Δ. ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ

ΜΙΑ ΑΝΟΙΞΗ ΑΚΟΜΑ

*Εὐχαριστῶ Σε, Κύριε,
γιατὶ σ' ἐμένα, μὲ τ' ἄσπρα τὰ μαλλιά,
μοῦ χάρισες μιὰ ἀνοιξὴ ἀκόμα,
κι ἐφέτος, γιὰ νὰ ἰδῶ ξανὰ
τὰ μεγαλεῖα Σου τὰ θαυμαστά.
Νὰ ἰδῶ «τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ»,
ὅπου κοιτᾶν τοὺς θόλους τ' Οὐρανοῦ,
καὶ καρτεροῦν τὴν Εὐλογία.
Γιατὶ αὐτὰ «οὐ κοπιᾷ οὐδὲ νήθει»,
κι ὅμως δὲ βρίσκονται στὴ λήθη.*

*Πάνω ἀπ' «τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ»
βρίσκεται ἡ σκέπη τ' Οὐρανοῦ,
καὶ λάμπει πάντα, πέρα ὡς πέρα,
ἡ ἀγάπη τοῦ Οὐράνιου Πατέρα,
ὅπως μᾶς τό 'πε, Κύριε, ἡ ἅγια διδαχὴ Σου:
«...καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ
πῶς αὐξάνει· οὐ κοπιᾷ οὐδὲ νήθει·
λέγω δὲ ὑμῖν οὐδὲ Σολομῶν
ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ
περιεβάλετο ὡς ἐν τούτων...»**

Α. ΣΤΑΥΡΙΤΗΣ

* *Ματθ. στ' 28-29.*

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

«ΣΚΕΥΟΣ ΕΚΛΟΓΗΣ»

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ

ΙΑ΄

Είναι καιρός να σταματήσουμε την πτήση μας στους αιθέρες τών όραμάτων της ποιητικής δημιουργίας του Στέφανου Μπολέτση και ταυτόχρονα να προσγειωθούμε στην «τροπική βλάστηση» τών λυρικών και τραγικών στίχων του. Με αυτά λοιπόν τα τελευταία σημειώματα τερματίζεται η παροῦσα εργασία για τόν ποιητή Στέφανο Μπολέτση και τήν ποιήσή του, ὡς ἀναφορά μνήμης και τιμῆς στά εἴκοσι χρόνια ἀπό τὸ θάνατό του. Ἐπιανερχόμενοι και πάλι γιὰ νὰ συνεχίσουμε γιὰ λίγο τήν πορεία μας, ὕστερ' ἀπὸ ἓνα μακρὸ χρονικὸ διάλειμμα, πρέπει νὰ ποῦμε με ἔντονη συγκίνηση, ὅτι δὲν ἔχουμε πιά μαζί μας μιὰ σημαντικὴ και πραγματικὰ ἀξιόλογη μορφή, τήν ἀφοσιωμένη στὸν ποιητὴ σύζυγο του, τήν ἀείμνηστη Βασιλικὴ Ἀδάμη-Μπολέτση. Ἡ Κική, ὅπως τήν προσφωνοῦσε ὁ ἴδιος και οἱ δικοὶ της, ἔφυγε γιὰ τοὺς οὐρανοὺς στίς 8 Ἰανουαρίου 1997. Πῆρε τὴ θέση της κοντά του, και τὸν ἀκούει ὅπως πάντα νὰ λέει τοὺς ιδιότυπους ψαλμικοὺς στίχους του, και ψιθυρίζει κι ἐκεῖνη τοὺς γνωστοὺς και σ' αὐτὴ στίχους. Ὑπῆρξε εὐλογημένη προσωπικότητα, πλαισιωμένη με τὴ χάρη τοῦ Κυρίου, κοσμημένη με ἀρετὲς, με ἀνθρωπιά, και με ἀπέραντη καλοσύνη και ἀφοσίωση σ' αὐτὸν τὸν «πολυπνευμένο», ποὺ γι' αὐτὸ τὴν ἔστειλε ὁ Κύριος ὡς σύζυγο και σύντροφο τῆς ζωῆς τοῦ ποιητῆ μας. Θὰ χρειάζότανε κάποιος ποὺ νὰ ἔχει τὶς ικανότητες τοῦ μεγάλου Μπολέτση, γιὰ νὰ πεῖ με λίγες γραμμὲς τὰ πολλὰ, ὅπως θὰ μπορούσε ἐκεῖνος, με λίγες λέξεις και μισοὺς στίχους, νὰ περιγρά-

ψει και νὰ ἀποδώσει ἀπόλυτα τὴν ἀφάνταστη συμπαράσταση τῆς Κικῆς Μπολέτση πρὸς αὐτόν. Τοῦτο διακηρύσσει ἄλλωστε και ἡ Ἐκκλησία μας, ὅταν λέει στίς εὐχὲς τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου τὴ φράση τῆς Π. Διαθήκης: «...παρὰ δὲ Κυρίου ἀρμόζεται γυνὴ ἀνδρὶ» (Παροιμ. ιθ' 14). Σ' αὐτὸ τὸ σημείο εἶναι ἀπόλυτα ἀναγκαῖο νὰ ἀναφέρουμε, ὅτι ὡς διαπιστώθηκε ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἔρευνα, ὁ ποιητὴς μας τιμώντας με τὸ δικὸ του τρόπο τὸ μυστήριον τοῦ γάμου, ἔχει ἀφιερῶσει στὴ σύζυγό του ἓνα και μοναδικὸ ποίημα με τὸν γενικὸ, ἀόριστο, ἀπλὸ και ἀνεξιχνίαστο τίτλο: «Φθινοπωριάτικο». Βρίσκεται στὴ συλλογὴ: «Ποίηση ἢ μία» σελ. 36. Τὸν πρόδωσε ὁ τίτλος τοῦ ποιήματος, ἀφοῦ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου των τελέσθηκε φθινόπωρο, Σεπτέμβρη τοῦ 1956. Τὸν πρόδωσε ὁμως προπάντων ἡ προσφώνηση: «... Ὀλόδροση κι ὀλόχαρη, σὰν τ' ἄστρο τῆς ἀνίγης, ἤρθες...» θέλοντας προφανῶς νὰ τονίσει, ὅτι ἦρθε κοσμημένη με τὶς ἀρετὲς ποὺ εἶπαμε πῶ πάνω.

Προσγειωνόμενα λοιπὸν σιγὰ-σιγὰ και πρέπει νὰ ἰδοῦμε κάπως φευγαλέα, σ' αὐτὴ τὴν τελευταία θεώρηση, τὰ ποιήματα ποὺ δημοσίευσε ὁ ποιητὴς στίς «Ἀκτῖνες». Ἀναμφισβήτητα θὰ πρέπει ὅλα αὐτὰ τὰ ποιήματα, ἀπὸ τὸ 1946 μέχρι και τὸ 1970, ποὺ δημοσίευσε τὸ τελευταῖο του ποίημα: «Σκέψου τὴ Μπιάφρα», αὐτὰ τὰ ἑκατὸν εἴκοσι τρία ποιήματα νὰ ἐκδοθοῦν σὲ ξεχωριστὴ συλλογὴ ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός». Θὰ πρέπει δὲ νὰ ἐκδοθοῦν αὐτὰ τὰ ἑκατὸν εἴκοσι τρία ποιήματα, σὲ ξεχωριστὴ

συλλογή, για να είναι εύκολόβρετα και προπάντων για να είναι κτήμα του ελληνικού λαού, που ο ποιητής τὸν ἀγάπησε τόσο πολὺ στὰ χρόνια που ἦταν κοντά του. Ἄλλωστε ποῖος μπορεῖ νὰ ξεφυλλίζει εἴκοσι τόμους «Ἀκτίνων» γιὰ νὰ διαβάσει αὐτὰ τὰ ποιήματα, χωρὶς τὴν ἀπαραίτητη συνοχή και ταυτόχρονα τὴ χρονικὴ ἔνταξή τους. Βέβαια μερικὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ συμπεριέλαβε ὁ ποιητὴς σὲ συλλογὲς που ἐκδόθηκαν ὅταν ζοῦσε, και λίγα ἀπ' αὐτὰ διορθωμένα και συμπληρωμένα. Αὐτὸ ὅμως οὔτε δεσμεύει, οὔτε ἀποκλείει τὴν ξεχωριστὴ ἐκδοσή τους, γιατί μεγάλη σημασία ἔχει νὰ ἰδεῖ κανεὶς τὴν πρώτη φλογερὴ δημιουργία τοῦ ποιητῆ, ὅταν μὲ δέος παράδινε στὶς σελίδες τῶν «Ἀκτίνων» αὐτὰ τὰ ποιήματα. Και πάντως σὲ μιὰ τέτοια ἐκδοση, θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ἡ ποιητικὴ συλλογὴ και ἡ σελίδα, γιὰ ὅσα ἀπ' αὐτὰ δημοσιεύθηκαν και πάλι ἀργότερα ἀπὸ τὸν ἴδιο. Ἀκόμη θὰ πρέπει φυσικὰ νὰ ἀναφέρεται ἡ χρονολογία δημοσιεύσεώς τους στὶς «Ἀκτίνες» καθὼς και ἡ σελίδα.

Ὁ Μπολέτσης εἶναι μεθοδικὸς και πρωτότυπος στὸν τρόπο ἀποδόσεως τῶν θεμάτων. Γι' αὐτὸ πολλὰ ἀπὸ τὰ ποιήματα τῶν «Ἀκτίνων» εἶναι ποιήματα τῆς ομίλης και τῆς διδαχῆς, ἄλλα στοχασμοῦ και προσταγῆς, ἄλλα πόνου, παρηγοριᾶς και ἐνίσχυσης, ἄλλα εἶναι ποιήματα ἐθνικῆς κραυγῆς, ὁραμάτων και ἐθνικῶν πόθων, ἄλλα ἀγαλλιάσεως και εὐγνώμοσύνης και ἄλλα ψαλμικῶν στίχων, δοξολογίας και προσευχῆς. Γι' αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ τὰ ἰδοῦμε κατὰ πενταετη χρονικὰ διαστήματα, γιὰ νὰ διαπιστώσουμε και τὴν κάλυψη τῆς ἐπικαιρότητας στὰ ἐθνικὰ θέματα ἀπὸ τὴν πορεία τοῦ ποιητῆ, και αὐτὸ γιατί ὁ χρόνος εἶναι πολλὲς φορές, σημά ἐπεμβάσεως τοῦ Θεοῦ στὴν Ἱστορία. Βέβαια δὲ θὰ δημοσιεύσουμε ἐδῶ τοὺς τίτλους τῶν ἑκατὸν εἴκοσι τριῶν ποιημάτων, γιὰ νὰ μὴ γίνουν αὐτὰ τὰ τελευταῖα σημειώματα πίνακας περιεχομένων, ἄλλα ἐπιλεκτικὰ θὰ σχολιάσουμε μερικὰ ποιήματα τῶν ἀνωτέρω κατηγοριῶν. Ὁ μεγάλος κριτικὸς και

βαθὺς γνώστης τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Σ. Καλησπέρης (Σοφοκλῆς Χατζηδάκης) γράφοντας εἰδικὸ ἐπιμνημόσυνο ἄρθρο γιὰ τὸν Γ. Βερίτη (Ἄλ. Γκιάλια), που ὁ θάνατός του ἐγινε στὶς 5 Μαΐου 1948 και τὸν περασμένο Μάη ἐκλείσε μιὸς αἰώνας ἀπὸ τότε, λέει χαρακτηριστικὰ γιὰ τὸν Γ. Βερίτη, που δημοσιεύτηκε στὶς «Ἀκτίνες» τὸν Ἰούνιο τοῦ 1948, σελ. 258: «*...ἀναλαβὸν τὸν θυρεὸν τῆς Πίστεως και περιζωσάμενος ἐν ἀληθείᾳ τὴν ὄσφιν*» ἐμπῆκε στὸν στίβο «ἐμπλεως ξήλου και παρηγορίας» και διεκδύνησε και ἠγωνίσθη τὸν καλὸν ἀγῶνα μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας του, μὲ πλήρη συναίσθησιν τῆς εὐθύνης. Ἐπολέμησε μὲ ὅλη τὴ δύναμή του. Μὲ τὴν πίστι του, τὸν στοχασμό, τὸ ταλέντο, τὴ θεολογικὴ και φιλολογικὴ του κατάρτιση, μὲ ὅλη του τὴν ψυχὴ... Ὁ Γ. Βερίτης... ἔχει πλήρη συναίσθησι τοῦ μεγαλείου τῆς ἀποστολῆς του και ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή εἶναι μεγάλοπνοος και σιβαρὸς». Ἀναμφισβήτητα ὁ Γ. Βερίτης στὴν ποιητικὴ του Δημιουργία «εἶναι μεγάλοπνοος και σιβαρὸς», γιατί εἶναι πολυδιάστατος. Εἶναι ὁ βαθὺς θεολόγος, ὁ γνώστης τῆς Ἱστορίας, ὁ κριτικὸς μὲ τὴν ὀξεῖα κρίση, ὁ ἐμπνευσμένος δοκιμογράφος κ.λ.π. και προπάντων ὁ φλογερὸς ἀγωνιστής, ἀπ' ὅσα γράφει ὁ Σ. Καλησπέρης στὸ ἄρθρο του που εἶπαμε. Ταιριάζει ὅμως νὰ ποῦμε, χωρὶς κανένα δισταγμὸ, ὅτι και ὁ Μπολέτσης εἶναι μεγάλοπνοος και, ἂν ὄχι σιβαρὸς ὅπως ὁ Βερίτης γιὰ τοὺς λόγους που εἶπαμε, εἶναι ὅμως ρωμαλέος και ἀγωνιστικὸς ἀπὸ τὴν ἀρχή. Και μόνο τὸ ποίημά του: «Πρὸ τῆς Δαμασκοῦ» τεῦχος Ἰουνίου 1946, σελ. 233, που εἶναι ποίημα ταυτότητας, και που ἔχουμε ξαναπεῖ γι' αὐτὸ, δείχνει τὴν μεγάλοπνοη παρουσία τοῦ ποιητῆ. Ὁ Στέφανος Μπολέτσης μὲ τὴ βαρὴ κῶφωση, που δὲν ἄκουε οὔτε τὸ κουνουπί που κλαυθμηρίζοντας κάνει ἔφοδο στὸ μέτωπό του, οὔτε τὸ γαρδέλι που κελαιδεῖ, οὔτε «τὴ φλύαρη πηγὴ» που κελαρύζει, ὅμως ἄκουσε, «κεῖνὴ τὴ Φωνή» και περιγράφει τί τοῦ εἶπε: «*Στέφανε, Στέφανε*». / *Ἄκουσα κεῖνὴ τὴ*

φωνή/βαθειά μου, /“Στέφανε”. /Πόσο γλυκά, /φώναξε τ’ όνομά μου, /πόσο γλυκά!». Άλλά και τὰ δύο πρώτα ποιήματα του 1946 τεύχος Ίανουαρίου, σελ. 19, εΐναι λυρικά και μεγαλόπνοα. Τό ένα: «Δάκρυ χαράς», μās λέει: «Δάκρυ, / ένα δάκρυ/ φώτισε/ και λάμπρυνε / τὰ σκοτεινά βασίλεια τής ψυχής μου’ /... Άνθισαν κήποι...». Ό Βερίτης ύστερ’ από καιρό, θά γράψει στην ποιητική του σύνθεση: «Ό Άναστάσιμος»: «...κι ανθίζουν κήποι εντός μου». Λέει λοιπόν, ό Μπολέτσης εδω «...λάμπρυνε τὰ σκοτεινά βασίλεια τής ψυχής μου» κι εΐναι τὰ βάθη και ό λαβύρινθος του ύποσυνειδήτου, με τους σκοτεινούς μαιάνδρους. Άλλά και τó διπλανό ποίημα στην ίδια σελίδα: «Έλα στον κάμπο», εΐναι κι αυτό μεγαλόπνοο και ρωμαλέο: «Με χίλιες ύποσχέσεις / ό ξανθός ήλιος / τής χρυσαυγής τ’ όνειρο ψηλώνει. / Έλα στον κάμπο, / στον κάμπο τόν πλατύ, / να ρίξουμε τó σπόρο του καλού γεννήματος, / π’ άνθος μυρίπνοο μέσ’ τις καρδιές φνιτρώνει...». Εΐναι ό μέγας κάμπος με τις άπεραντες οικουμενικές διαστάσεις του Χριστιανισμού, που πάντα γοητεύει άφάνταστα τόν ποιητή και δείχνει όσες φορές αναφέρεται σ’ αυτόν, τή μεγαλόπνοη παρουσία του.

Στή συνέχεια, τόν Άπρίλη του 1946, που οι «Άκτίνες» δίνουν τή μάχη ενάντια στην άνηθικότητα, δημοσιεύει τó πραγματικά ρωμαλέο ποίημα: «Η μπαλάντα τής Λίμπυ-Λάμα-Λάχ». Ρώτησα μερικές πρεσβεΐες και ένα προξενείο τηλεφωνικώς εάν ή γλώσσα τής χώρας τους δίνει κάποια έρμηνεία στις λέξεις του τίτλου αυτού του ποιήματος και ή άπάντησή τους ήταν άρνητική. Άφου λοιπόν άπ’ αυτή τήν έρευνα δέν προέκυψε τίποτα τó ουσιαστικό, εΐχα τή φωτεινή σκέψη ότι έπρεπε να έξετάσω εάν από τήν έβραϊκή γλώσσα ύπάρχει κάποια ουσιαστική έρμηνεία αυτών των λέξεων. Γι’ αυτό άπευθύνθηκα τηλεφωνικώς σέ έπίσημο παράγοντα τής εν Άθήναις Έβραϊκής Κοινότητας, ό όποιος μου άπάντησε πρόθυμα άμέσως τὰ ακόλουθα: «Άπό τήν έβραϊκή

γλώσσα ή λέξη Λίμπυ σημαΐνει “καρδιά μου”, ή λέξη Λάμα σημαΐνει “γιατί” και ή λέξη Λάχ σημαΐνει “σέ σένα”». Σέ έρώτησή μου για τόν τονισμό και τήν όρθογραφία των λέξεων μου άπάντησε ότι ή πρώτη λέξη πρέπει να εΐναι Λιμπύ και όχι Λίμπυ και μου πρόσθεσε: “έγώ θά τήν έγραφα με γιώτα. Οι άλλες λέξεις εΐναι κανονικές». Συνεπώς ό τίτλος του ποιήματος πρέπει να εΐναι κατά τή γνώμη του συνομιλητή μου: Λιμπύ-Λάμα-Λάχ» και σημαΐνει όπως μου εΐπε: «Καρδιά μου, γιατί σέ σένα», δηλαδή μου προσέθεσε όπως λέμε: Γιατί να συμβεί σέ σένα κάτι τέτοιο. Μου εΐπε άκόμη ότι κανονικά πρέπει να ιδώ τó ποίημα για να διατυπώσω μιá ουσιαστική άπόδοση του τίτλου. Τόν ευχαρίστησα θερμά λέγοντάς του ότι αυτές οι πληροφορίες που μου έδωσε εΐναι άρκετες και άπόλυτα ουσιαστικές και έτοι έκλεισε ή έπικοινωνία μας. Έχουμε λοιπόν με βάση τήν έβραϊκή γλώσσα άυθεντική έρμηνεία του τίτλου του ποιήματος που λέει: «Καρδιά μου, γιατί σέ σένα». Θυμήθηκα τότε ότι ό συγγραφέας και λογοτέχνης Κ. Άσημακόπουλος σέ έπιστολή του προς τή «Νέα Έστία», που τή δημοσίευσαν και οι «Άκτίνες» σέ σημείωμα αυτής τής σειράς (τεύχος Νοεμβρίου 1993, σελ. 272), μου διευκρίνησε σέ τηλεφωνική έπικοινωνία που εΐχαμε, ότι ό Μπολέτσης τó 1946 και 1947 έμενε στη γειτονία του στο Θεσεΐο, και ότι, ως γράφει στην έπιστολή του, τόν έπεσκέπτετο ένας γνωστός του Έβραϊος λεγόμενος Τζούλιο Χαΐμ που και εκείνος ήταν κατά σύμπτωση κωφός και ως διανοητής ήσχολεΐτο με θέματα του «Καραγκιόζη». Τό πιθανότερο λοιπόν εΐναι ότι ό ποιητής μας εΐχε συζητήσει με τόν Έβραϊό Χαΐμ για τόν τίτλο του ποιήματος. Γι’ αυτό άς μείνουμε στον τίτλο του ποιήματος, όπως ό ποιητής τόν έγραψε, άφου δέν ξερούμε για ποιους λόγους προτίμησε αυτή τή γραφή σέ τονισμό και όρθογραφία. Σ’ αυτό τó ποίημα άπομένει άκόμη να διαπιστώσουμε τί σημαΐνει ουσιαστικά ό τίτλος του ποιήματος. Θα μπορούσε να εΐπωθει, κατά μιá έκδοχή,

ὅτι ἀποτελεῖ προσφώνηση τῆς «φεγγαρόμορφης» σκληρῆς κυρᾶς πρὸς τοὺς προσερχομένους πρὸς αὐτὴν ἐπισκέπτες, συντονισμένη μὲ τὸ δόλιο τραγούδι τῶν «Σειρήνων» πού περιγράφει ὁ Ὅμηρος γιὰ κείνες. Θὰ μπορούσε ὅμως νὰ ὑποστηριχθεῖ ὅτι σημαίνει τὸ ἀντίθετο. Ὅτι δηλαδή εἶναι τὰ λόγια πού λένε στὸ τέλος μὲ ἀναστεναγμό, γιὰ τὴν «κυρὰ» οἱ ἐπισκέπτες. Συνεπῶς σύμφωνα μὲ τὴν πρώτη ἐκδοχή, ὅταν ὁ ποιητὴς λέει: «Ἡ Μπαλάντα τῆς Λίμπυ-Λάμα-Λάχ», σημαίνει ὅτι εἶναι ἡ Μπαλάντα τῆς «κυρᾶς» πού λέει ὡς προσφώνηση τοὺς ἐπισκέπτες «Καρδιά μου, γιατί σὲ σένα» (νὰ δοθεῖ). Κατὰ τὴ δεύτερη ἐκδοχή, ὅταν ὁ ποιητὴς λέει: «Ἡ Μπαλάντα τῆς Λίμπυ-Λάμα-Λάχ» σημαίνει ὅτι εἶναι ἡ Μπαλάντα τῆς «κυρᾶς», γιὰ τὴν ὁποία λένε μὲ ἀναστεναγμό στὸ τέλος οἱ ἐπισκέπτες: «Καρδιά μου, γιατί σ' ἐσένα» (νὰ δοθεῖ).

Ποιὰ ἐκδοχὴ θὰ προτιμήσουν οἱ ἀναγνώστες, αὐτὸ ἀνήκει στὴ διακριτικὴ τους ἐξουσία. Ἀλλὰ πάντως ἡ δεύτερη ἐκδοχὴ εἶναι πιὸ ἰσχυρὴ, ἂν ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν τὰ γραφόμενα στὶς παροιμίες τοῦ Σολομώντα, ὅπου παραπέμπει ὁ ποιητὴς, καθὼς καὶ τὰ γραφόμενα στοὺς στίχους τοῦ ποιητῆ μας.

Μποροῦμε λοιπὸν νὰ ποῦμε ὅτι καὶ ὁ Μπολέτσης μὲ τὸ ποίημα αὐτὸ καὶ μὲ πολλὰ ἄλλα ποιήματα **«ἀναλαβὼν τὸν θυρεὸν τῆς Πίστεως καὶ περιζωσάμενος ἐν ἀληθείᾳ τὴν ὀσφὺν»** ἐμπῆκε στὸν στίβο «ἐμπλεως ζήλου καὶ παρησίας». Τῆ φράση αὐτὴ τὴν ὑπογράφουμε ὅλοι χωρὶς δισταγμό. Καὶ μπορούμε ἀκόμη νὰ προσθέσουμε ὅτι διεκόνησε εἴκοσι χρόνια γράφοντας καὶ συστηματοποιώντας τὰ ποιήματά του σὲ ποιητικὲς συλλογὲς ἐπιτελώντας ἔτσι ἐντονη ἐργασία, μολονότι τὸν κατεδίωκαν καὶ δοκιμασίες, ὑγείας, πού διαρκῶς ὑπονόμευαν τὴ γενικὴ κατάσταση τῆς ὑγείας του, καὶ βέβαια ἔχοντας πάντα τὴ δοκιμασία τῆς βαριάς κωφώσεως, ἡ ὁποία τὸν κατέθλιβε διαρκῶς. Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπιτελοῦσε μὲ φλόγα ὁρμῆς γιὰ νὰ συντελέσει μὲ τὴν πολύτιμη προσφορά του στὴν ἀνασυγκρότηση τῆς Πατρίδας μας

καὶ στὴν πνευματικὴ ἀνόρθωση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἔτσι καὶ ἐδῶ πού εἴμαστε τώρα, στὸν τόμο τῶν «Ἀκτίνων» τοῦ 1946, μὲ ὅλα τὰ ποιήματά του ἀγωνίζεται, γιὰ νὰ δώσουν οἱ στίχοι του πνοὴ πνευματικῆς δυνάμεως.

Εἶναι ὑπέροχος καὶ χαριτωμένος ὁ ποιητὴς μας, ὅταν τὸ προτελευταῖο ποίημα: «Ψαράδες» σελ. 333, (τεχῆος Ὀκτωβρίου 1946) τὸ ἀφιερώνει στὶς «Χριστιανικὲς Μαθητικὲς Ὁμάδες». Εἶχε διαπιστώσει ἀπὸ τότε τὴν ἄξια συμβολὴ τους μὲ τὴν ἀκριβὴ προσφορά τους: στὸ Ἔθνος, στὴν Ἐκκλησία, καὶ στὴν Ἱστορία τῆς Πατρίδας μας: *«Τὴ χρυσοπόρφυρη χλαμύδα του / στὴ θάλασσα / ὁ μέγας ἥλιος ἔχει ἀπλώσει. / Κοίταξ' ἐκεῖ / τοὺς πράους ψαράδες, / πάλλευκα / πανὰ ἔχουν σηκώσει. / Καὶ τὸ τραγούδι τους / ἀκούγεται / γλυκό. / Ἀπλὸ / τραγούδι, / ὅπως εἶναι καὶ ἡ καρδιά τους. / Καλοὶ ψαράδες / στὸ γλαυκὸ, πελάου καὶ οὐρανοῦ / καλοὶ ψαράδες...»* Καὶ θὰ κλείσει στὸ τέλος, στὸ τευχὸς Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου, σελ. 400, μὲ τὸ ποίημα «Ἐπιστροφή», πού εἶναι ποίημα ἀπὸ τὴ «Ραψωδία», γιὰ νὰ σαλπίζει τὸ μυστικὸ τῆς ἀνορθώσεως καὶ τῆς ἀναστάσεως πού εἶναι ἡ «Μεάνοια», τὸ μέγα σύνθημα τοῦ π. Σεραφεῖμ Παπακόστα καὶ τοῦ Ἀλ. Τσιριντάνη. Εἶχε ἄλλωστε κυκλοφορήσει τότε ἡ «Διακήρυξη» τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων», ἡ βαρυσήμαντη αὐτὴ Διακήρυξη, πού ἔλεγε στὸν Ἑλληνικὸ λαὸ τί πρέπει νὰ ἐπιτελέσουμε ὅλοι, γιὰ νὰ συνεχίσει τὸ Ἔθνος μας τὴν ἐνδοξὴ πορεία του. Τὰ σαλπίσματά της τὰ συνόδευαν οἱ στίχοι τῆς «Ραψωδίας» τοῦ Στέφανου Μπολέτση, πού κυκλοφόρησε καὶ αὐτὴ τὴν ἴδια τότε ἐποχὴ. Ἔτσι καὶ ἡ «Ραψωδία» ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σάλπισμα γιὰ τὸ Θεῶμα τῆς Νίκης στὴν Πίνδο καὶ πέρα, ἔδινε καὶ τὸ σάλπισμα τῆς μεάνοιας. Καὶ σάλπιζε ἀκόμη τὴ μεγάλη διαπίστωση τοῦ Ἀλ. Τσιριντάνη, γιὰ τοὺς πολιτισμοὺς τοῦ 20οῦ αἰῶνα πού χτίστηκαν χωρὶς θεμέλια καὶ ἦταν πολιτισμοὶ θνητογενεῖς, γιατί δὲν εἶχαν χτιστεῖ στὸ βράχο τῆς Πίστεως καὶ τοὺς σάρωσαν οἱ βροχὲς καὶ οἱ θύελλες, ὅπως τὸ

είχε διδάξει ο Κύριος. Σάλπιξε λοιπόν η «Ραψωδία» με το ποίημα «Επιστροφή»: «Είχαμε χτίσει, Κύριε, / Βαβέλ φθοράς / με λάσπη, / χάλυβα, μπετόν, γρανίτη / και μαρμάρινες κολώνες. / Κι ήρθαν άγέρες: / σήκωσαν / τις στέγες των σπιτιών, / πόρτες - παράθυρα μās πήραν οι κνκλώνες. / Ήρθαν ποτάμια: / σάρωσαν τα λασποθέμελά μας... / Κόκκινοι, / μαύροι / πόλεμοι / λυώσαν το χάλυβα / και πυρπολήσαν / τα υπάρχοντά μας...» 'Ο Μπολέτσης παρακολουθεί το γενικό κλίμα του 20ου αιώνα και τις επι-

πτώσεις του στην Πατρίδα μας και στο λαό μας. Για όλα αυτά, κλείνοντας για σήμερα, πρέπει να προσθέσουμε και πάλι κατηγορηματικά, ότι ο χαρακτηρισμός του Κωστή Παλαμά για ώριμους άξιους ποιητές, που λέει: «Είναι ποιητής του Γένους του και του καιρού του», φωτίζει άπλετα και στεφανώνει τον Στέφανο Μπολέτση και το υπέροχο έργο του.

(Συνεχίζεται)

Ν. Π. ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

«ΧΑΙΡΟΙΣ ΑΝΑΣΑ»

Στεφανωμένη μ' εύωδιά
υπέροσμης πνοής,
από τ' άστέρια πέρα,
χαράς μυρίπνοο μοσχοβολᾶς,
Παντάνασσα των Ούρανων,
Ύπέρκαλη Μητέρα και Παθένα.
Ρητορεμένος κι εϋστροφος
κι αν γρικηθεῖ ο λόγος,
άνήμπορος έπάξια να πλέξει Σου
ώδές ύμνοστεφανωμένες.
Ζάλη τυλίγει κάθε νοῦ
και φτώχεια κάθε «λόγο»,
σάν στοχαστοῦν,
τ' ἄψαχτο κι άβάσταχτο
του τόκου Σου Μυστήριο
να Τὸ «φεγγβολήσουν».
Γι' αυτό Σοῦ πρόπευε εύλογητά,
δοξαστικά μας ψάλματα,
Πανάσπιλε, Εϋλογητή Παρθένα.

ΦΙΛΗΜΩΝ ΚΑΠΑΣΟΓΛΟΥ

ΤΟ ΕΝΔΥΜΑ ΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

«Αὐτὸς δὲ ὁ Ἰωάννης εἶχε τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ
ἀπὸ τριχῶν καμήλου...» (Ματθ. γ' 4)

Ξεπερνώντας την καθαρά ιστορική πλευρά των αφηγήσεων της Ἀγίας Γραφῆς, τοῦ ἀπαράμιλλου αὐτοῦ ὁδηγοῦ ἠθικῆς τελειώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἢ σὲ βάθος μελέτη ἀκόμη καὶ τεχνολογικοῦ περιεχομένου ἀναφορὰ τῶν ἱερῶν σελίδων τῆς, ὑπογραμμίζει τὴ διαχρονικότητα τοῦ homo technicus.

Ἀποθησαυρισμένα στὰ κείμενα τῆς Βίβλου ἀπλά, αἰσθητὰ στοιχεῖα, πράγματα τῆς καθημερινότητας, ἀντικείμενα καὶ λεπτομέρειες τῆς ἀγροτικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἐντάσσονται στὴν ὑπηρεσία τῆς πλήρους καὶ σαφοῦς κατανοήσεως ὑψηλῶν καὶ θεῶν ἀληθειῶν.

Ἡ ἐνδελεχῆς συστηματικὴ διερεύνηση καὶ μελέτη αὐτῶν τῶν ἀγιογραφικῶν πτυχῶν τῆς «κατασκευῆς τοῦ βίου» σὲ συνδυασμὸ μὲ συναφεῖς πληροφορίες ἀπὸ ἄλλες πηγές τοῦ ἀπώτατου παρελθόντος, ὅπως καὶ τοῦ σύγχρονου τεχνολογικοῦ γίγνεσθαι, ὄχι σπάνια δίνουν στὸν «ἐν φόβῳ Θεοῦ» ἐπιστήμονα τὴν εὐκαιρία νὰ καταθέσει καὶ αὐτὸς τὴν ὅποια προσωπικὴ του συμβολὴ στὴν ἀναζήτηση περισσότερο ἱκανοποιητικῆς ἢ σαφέστερης ἐρμηνευτικῆς ἀποδόσεως τεχνικῶν ὄρων οἱ ὁποῖοι μνημονεύονται στὰ ἱερὰ βιβλικά κείμενα¹. Ἐπιπροσθέτως, ἡ ἐπίμονη εὐσεβῆς ἐκμετάλλευση τοῦ ἀνεξάντλητου ὄντως ἀγιογραφικοῦ μεταλλείου, τὸν ἀμείβει πλουσιοπάροχα ἀνοίγοντάς του νέους χώρους γνώσεως, ἔτσι ὥστε νὰ διατυπώνει κοινοτυπία ἂν σχολίαζε τὴν Παῦλιο ρῆση: «**πᾶσα γραφὴ θεόπνευτος καὶ ὠφέλιμος... πρὸς παιδείαν**» (Β' Τιμ. γ' 16).

Μεταξὺ τῶν πολυαριθμῶν ὑλικῶν στοιχείων ποὺ συμπεριλαμβάνονται στὴν Ἀγία Γραφή, τὸ ἔνδυμα σὲ ὅλες του τὶς μορφές καὶ σχήματα, ἀποτελεῖ συχὴν καὶ προσφιλὴ ἀναφορὰ τῶν βιβλικῶν ἱερῶν συγγραφέων.

Μιά τέτοια προτιμησιακὴ ἐπιλογὴ αἰτιο-

λογεῖται γιὰ τὸ λόγο ὅτι ὑφίσταται στενὴ καὶ ἄμεση σχέση ἐνδύματος-ἀνθρώπου. Εἶναι πλήρης καὶ οὐσιαστικὴ ἡ γνώση τῶν ζωτικῆς σημασίας ὑπηρεσιῶν ποὺ παρέχει στὸν ἄνθρωπο ὁ ἱματισμὸς τὸν ὁποῖο θεωρεῖ καὶ ἀποδέχεται ὡς χρῆσιμο, πολύτιμο συμπλήρωμα τῆς ἐπιδερμίδας του.

Ἐκτὸς τῆς βιολογικῆς ἀνάγκης τῆς θερμικῆς μονώσεως τοῦ σώματος καὶ τῆς καλύψεώς του γιὰ νὰ προστατευθεῖ ἐναντι τραυματισμοῦ καὶ ρυπάνσεως, τὸ ἔνδυμα καλεῖται νὰ ἱκανοποιήσει τὴν ἐπιθυμία τῆς ἐλκυστικῆς παρουσίας καὶ εὐνοικῆς ἐπαφῆς τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν κοινωνικὸ του περίγυρο. Εἶναι πάντως ἀναντίλεκτο ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς παμπάλαιους ἤδη χρόνους ἀντικείμενο ἐπιμελοῦς φροντίδος τοῦ ἀτόμου γιὰ τὴν πρόκληση εὐπρόσδεκτων ἐντυπώσεων.

Κατ' ἐξοχὴν ἐπιβλητικὴ καὶ σεβαστὴ παραμένει ἡ μορφή τοῦ Προδρόμου, τοῦ μεγίστου τῶν ἀνδρῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὁ Πρόδρομος, φωτεινὸ παράδειγμα περιφρονήσεως τῶν τέρψεων τῶν αἰσθήσεων, ἀποδυναμώνει καὶ τὸ διοικωνικὸ ἀνθρώπινο στερεότυπο τοῦ τριωνύμου: στέγη - τροφή - ἔνδυμα. Παρὰ ταῦτα, ἡ πρόγευση τῆς χαρᾶς γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ποὺ προετοιμάζει, τὸν συνέχει κατάβαθα καὶ κατὰ τὸν προφήτη Ἡσαΐα: «**ἐνένδυσε γὰρ με ἱμάτιον σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης...**» (Ἡσ. ξα' 10).

Ὁ Βαπτιστὴς ξεπερνᾷ τοὺς παλαιότερους προφῆτες καὶ γιὰ ἕναν ἀκόμη πρόσθετο λόγο, μιᾶς λεπτομέρειας φαινομενικὰ τεχνικῆς φύσεως, ἀλλὰ ἀξιοπρόσεκτης συμβολικῆς σημασίας: Ὁ χιτῶνας του ἀποτελεῖ μιὰ χτυπητὴ «**ζῶσα διαμαρτυρία κατὰ τῶν Ἰουδαίων**

ἐκείνων οἵτινες ἔζων ἐν ἀνέσει εἰς ἐποχὴν πολλαπλῶν στέρησεων διὰ τὸν Ἰσραήλ»².

Ἡ περιβολή του ἐντυπωσιάζει: «Ὁ Ἰωάννης εἶχε τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἀπὸ τριχῶν καμήλου» (Ματθ. γ' 4), «ἦν δὲ ὁ Ἰωάννης ἐνδεδυμένος τρίχας καμήλου» (Μάρκ. α' 6).

Καινοφανής καὶ περιέργη περιβολή. Πολὺ παλαιότερα ὁ Δαυῖδ θὰ ἀπορρίψει τὴ βασιλική του στολή καὶ θὰ φορέσει γιὰ μικρὸ χρονικὸ διάστημα «στολὴν ἑξάλλον» (Β' Βασ. στ' 14), ἀμφίση ἀνάρμοστη γιὰ βασιλιά, θέλοντας μὲ αὐτὴ του τὴν ἐνέργεια νὰ ἐκδηλώσει τὸ βαθὺ σεβασμὸ καὶ τὴν ἀπόλυτη ἀγάπη στὸν Κύριό του.

Εἶναι ἐπίσης γνωστὸ ὅτι ἀσυνήθιστα ἐνδύματα ὅπως τρίχινα, «σάκκοι» κατασκευασμένοι ἀπὸ μαύρη αἰγότριχα, ὑπῆρχαν σὲ εὐρεῖα χρῆση ἀπὸ τὸν Ἰσραήλ ὡς ἐξωτερικὸ στοιχεῖο μετανοίας καὶ συντριβῆς, θλίψεως καὶ πένθους. Ἀκόμη, σάκκινο ρούχο φοροῦσαν κατ' ἐντολὴν Θεοῦ (Ἀπ. ια' 3) οἱ προφῆτες, γιὰ νὰ συμβολίζον ἔτσι τὴ μετάνοια πὺν ἐκήρυτταν ὅμως ἔνδυμα μὲ πρώτη του ὕλη τὴν καμηλότριχα μόνον ἐκείνο τοῦ Ἰωάννη μνημονεύεται στὴν Ἁγία Γραφή.

Γιὰ τὴν ζωϊκὴ ὑφάνοιμη τρίχα ὁ ἐρημνευτὴς Ζιγαβηνὸς παραθέτει τὸν ἐξῆς συμβολικὸ σχολιασμὸ: «*Εἰς μετάνοιαν παρεικάζει καὶ ἀπὸ τοῦ σχήματος. Πενθικὴν γὰρ εἶχε στολὴν. Λέγουσι δὲ τὴν κάμηλον μεταξὺ εἶναι καθαρὸν καὶ μὴ. Καθὸ μὲν μηρυκίζει, καθαρὸν ἐστὶ· καθὸ δὲ οὐκ ἐστὶ δίχληρον κατὰ τοὺς ὄνυχας, οὐκ ἐστὶ καθαρὸν. Ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ Ἰωάννης τὸν τε καθαρὸν δοκοῦντα λαόν, τὸν Ἰουδαϊκὸν καὶ τὸν ἀκάθαρτον, τὸν ἐθνικόν, προσῆγε τῷ Θεῷ, διὰ τοῦτο ἐφόρει τὰς τρίχας τῆς καμήλου» (P.G. 129, 160)³.*

Στὴ συνάφεια τοῦ συμβολισμοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς διατάξεως τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου ἢ ὅποια συμπεριλαμβάνει τὴν καμήλα στὰ ἀκάθαρτα ζῶνα (Λευϊτικὸ ια' 4), ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ἐπιλέγει τὴν καμηλότριχα ὡς δομικὸ στοιχεῖο τοῦ «ἀειφορίου» του - ἔνδυμα πὺν δὲν τὸ ἀπεκδύεται. Ἡ ἐντελέστατη αὐτὴ πρώτη ὕλη, πιθανῶς δὲ καὶ ἡ χονδροειδέστερη ἴνα πὺν χρησιμοποιοῦσε ἢ τότε κλωστοῦφαντουργικὴ οἰκοτεχνία, εἶναι σκληρότερη τῆς αἰγό-

τριχας, τῆς παραδοσιακῆς ἴνας στὴν κατασκευὴ σάκκων ἀποθηκείσεως γεωργικῶν προϊόντων, ὑφασμάτων σκηνῶν καὶ ἄλλων τραχέων κλωστοῦφαντουργικῶν ἀγαθῶν.

Τὸ πάχος τῶν ἰνῶν πὺν συγκροτοῦν ἓνα ὑφασμα, εἶναι κυρίαρχος συντελεστὴς τῆς ἀπτικῆς του οὐξύτητας. Σὲ σύγκριση μὲ τὸ λεπτοφυὲς μαλλί, ὁ βαθμὸς τραχύτητας τῆς καμηλότριχας εἶναι εἰκοσαπλάσιος⁴. Ἀκόμη τὰ ἄκρα τῶν μεγάλης διαμέτρου ἰνῶν τῆς πὺν προεξέχουν ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἐνδύματος καθὼς ἔρχονται σὲ ἐπαφή μὲ τὸ σῶμα, δὲν ἐνδίδουν⁵, ἀλλὰ προκαλοῦν ἐρεθισμὸ καὶ οὐξυ νυγμὸ στὴν ἐπιδερμίδα.

Ἡ ἰνικὴ αὐτὴ ὀχληση ὡς ἐλαφρὸς γαργαλισμὸς (προβαθμίδα τοῦ πόνου)⁶ ἢ ὡς οὐξυ αἴσθημα, διαμορφώνει τὸ ἐπίπεδο ἐκεῖνο τῆς ποιότητας πὺν καλεῖται «ἄνεση τοῦ ἐνδύματος». Ἡ ἄνεση, βασικὴ προϋπόθεση στὸ χῶρο τῆς φυσιολογίας τοῦ ἐνδύματος, εἶναι μιὰ πολυπαραμετρικὴ ἀντίληψη, ἢ ἀνάλυση τῆς ὁποίας ἐκφεύγει ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς παρουσίας αὐτῆς. Ὡστόσο πρόσθετα μὲ τὴν ἤδη μνημονευθεῖσα πολὺ σημαντικὴ ἰδιότητα τῆς λεπτότητας τῆς ἴνας πρέπει νὰ ἀναφερθοῦν καὶ τὸ μῆκος τῆς, ἢ μορφολογία τῆς ἐπιφανείας τῆς, ἢ ἐλαστικότητα, οἱ μεταβλητὲς τῶν νημάτων δομῆς τοῦ ὑφάσματος ὅπως καὶ ἄλλοι συντελεστὲς οἱ ὁποῖοι ἐπηρεάζουν τὴν ποιότητα τῆς ἀνέσεως.

Χωρὶς νὰ ἐπιχειρεῖται προσπάθεια καταθέσεως μιᾶς περισπούδαστης αἰτιολογήσεως τῆς περιέργης περιβολῆς τὴν ὁποία ἐκλέγει ὁ Πρόδρομος, ἀπὸ κάποια στοιχεῖα πὺν συγκεντρώθηκαν καὶ ἀπὸ τὴ μελέτη συγκεκριμένων περιπτώσεων συνάγεται ὅτι τὴ «διεπαντὸς» διπλὴ χρῆση τοῦ χιτῶνα, ἔνδυμα καὶ κλινοσκέπασμα, συνακολουθεῖ ἓνα διαρκὲς αἴσθημα νυγμοῦ· δυσφορία ἢ ὅποια μπορεῖ νὰ ἐξελιχθεῖ σὲ πραγματικὴ δοκιμασία στὸ ἐνδεχόμενο πὺν χιτῶνας καὶ ἐπιδερμίδα ὑγραίνονται ἀπὸ ροχρὴ ἢ ἰδρώτα.

Μέσα σὲ μιᾶς τέτοιας μορφῆς ἔνδυμα θὰ «ὑποπιάζει καὶ θὰ δουλαγωγεῖ» (Α' Κορ. θ' 27) τὸ ἀποσκελετωμένο σῶμα του ὁ Ἅγιος Ἰωάννης, ἐνῶ τὸ φυσικὸ καφεκίτρινο γεῶδες χρῶμα τῆς καμηλότριχας θὰ παραμένει

ή συνεχής υπενθύμιση τής ματαιότητας τών έγκοσμίωv.

Μετὰ τὴν ἐπίσημανση τῆς δυσμενοῦς συμπεριφορᾶς τῆς σκληρῆς καμηλίσις ἴνας, ἰδιαίτερα μάλιστα ὅταν αὐτὴ χρησιμοποιεῖται κατὰσαρκα, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ εὐτελῆς ἀξία τῆς, εἶναι εὐλογο ἡ σκέψη τοῦ μὴ εἰδήμονα νὰ ὀδηγηθεῖ σὲ ἀπορία ἐξαιτίας τῆς παρουσίας στὸ ἐμπόριο «καμηλό» πολυτελῶν κλωστοῦφαντουργικῶν προϊόντων ἐξαιρετικῆς ἀπαλότητος.

Ἐδῶ εἶναι ἀναγκαῖο νὰ παρατηρηθεῖ ὅτι τὸ τρίχωμα κάποιων ζῶων ὅπως καὶ τῆς καμήλας περιλαμβάνει δύο κατηγορίες ἰνῶν:

α. Μακρῆς καὶ μεγάλης διαμέτρου ἴνες, οἱ ὁποῖες στεγάζουν κατὰ κάποιον τρόπο τὸ ζῶο ἀπὸ τὴ βροχὴ καὶ τὸ προσστατεῖουν ἀπὸ μηχανικῆς ἐπιδερμικῆς μικροκακώσεις.

β. Λεπτοφρεῖς μικροῦ μήκους ἴνες (χνούδι) οἱ ὁποῖες ὡς θερμομονωτικὸ φράγμα, διατηροῦν τὴ θερμοκρασία τοῦ ὄργανισμοῦ σὲ φυσιολογικὰ ἐπίπεδα.

Καθὼς ἀφαιρεῖται τὸ τρίχωμα ἀπὸ τὸ ζῶο, οἱ δύο αὐτῆς κατηγορίες τῶν ἰνῶν βρίσκονται σὲ ἀνάμικτη κατάσταση. Χρειάζεται ἔτσι ὁ διαχωρισμὸς τους μὲ εἰδικὴ μέθοδο ὥστε τὸ χονδρόινο ὑλικὸ νὰ χρησιμοποιηθεῖ στὴν κατασκευὴ τοῦ ὑφάσματος «δέρρις», πρώτης ὕλης τῆς οἰκοτεχνίας ἱστιοπλάνων, φίλτρων διηθήσεως κ.ἄ.

Τὸ φῖνο, εὐγενικῆς ἀφῆς πολυτελῆς συστατικὸ, θὰ δώσει προϊόντα τὰ ὁποῖα θὰ ντύσουν τὴν τάξη τῶν ἀρχόντων, εὐπόρων καὶ ἀτόμων τῆς τρυφῆς.

Στὴ συνάφεια τῶν παραπάνω τεχνικῶν δεδομένων, χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἐρώτηση τοῦ Ἰησοῦ ποῦ ἐπικεντρώνεται στὸ χιτῶνα τοῦ Βαπτιστοῦ: «ἀλλὰ τί ἐξεληλύθατε ἰδεῖν; ἄνθρωπον ἐν μαλακοῖς ἱματίοις ἡμφιεσμένον;» (Λουκ. ζ' 25) καὶ ἡ ἀπάντησή Του ὅτι ἐκεῖνοι ποῦ φοροῦν πολύτιμα ρούχα μένουν στὰ βασιλικά ἀνάκτορα, ἀποτελεῖ ἴσως τεκμήριο ἔστω καὶ ἀσθενῆς ποῦ συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἐπικρατοῦσης καὶ τότε πρακτικῆς χρησιμοποίησε δύο διακεκριμένων τύπων καμηλότριχας.

Ἐπὶ πλεόν ἡ ῥῆση αὐτὴ ἀποδυναμώνει

τὴν ἐπιδεικτικότητα δύο ἐρμηνειῶν, δηλαδὴ ἂν ὁ ὑπὸ ἐξέταση χιτῶνας ἦταν προῖον τῆς κλωστοῦφαντουργίας ἢ τῆς θυροδεψίας.

Ἐὰν ἡ ἄποψη ὅτι ὁ Προφήτης φοροῦσε γούνα καμήλας⁷ ἐγκλείει κάποιον ὠχρὸ εἶδωλο τῆς πραγματικότητας, πολὺ περισσότερο πειστικὸ ὄπλισμὸ διαθέτει ἡ γνώμη κατὰ τὴν ὁποία τὸ ἔνδυμα ἦταν ὑφάσμα ποῦ ὑφάνθηκε μὲ νήματα καμηλότριχας.

Οἱ λόγοι ποῦ ἐνισχοῦν τὴ θέση αὐτὴ ἐκπηδοῦν ἀπὸ τὰ ἴδια διβλικὰ κείμενα. Κατ' ἀρχὴν ὁ ὄρος «δερμάτινοι χιτῶνες»⁸, ὅπως καὶ ὁ ὄρος «μηλότῆ»⁹, ρούχο κατασκευασμένο ἀπὸ τριχωτὴ, ἀκούρευτὴ δορὰ προβάτου, ἦταν γνωστοὶ καὶ ἐπομένως οἱ Εὐαγγελιστῆς Ματθαῖος καὶ Μᾶρκος δὲν εἶχαν κάποιον λόγο νὰ ἀπορρίψουν τὴ χρῆση τους. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἁγία Γραφή, ὅταν ἀναφέρεται σὲ τεχνικῆς φύσεως θέματα, δὲν προτίθεται νὰ προσφέρει στὸν μελετητὴ τῆς ἐπακριβεῖς περιγραφῆς πραγμάτων, μεθόδων καὶ διαδικασιῶν κατασκευῆς ἀνθρωπίνων ἔργων.

Γιὰ παράδειγμα, στὴν ἐκούσια προσφορὰ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ δομικῶν ὑλικῶν στὴν ἐκτέλεση ἔργων τῆς Σκινητῆς τοῦ Μαρτυρίου μεταξὺ ἄλλων περιλαμβάνονταν καὶ νήματα ἀπὸ λινάρι: «Καὶ τὴν σκηνὴν ποιήσεις δέκα αὐλαίας ἐκ βύσσου κεκλωσμένης» (Ἐξ. κστ' 19). Ἡ μελέτη τοῦ χωρίου αὐτοῦ δὲν πρέπει νὰ δημιουργήσῃ τὴν ἐντύπωση ὅτι οἱ αὐλαῖες ἦσαν ἀπὸ νήματα λιναριοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ ὑφασμένα νήματα λιναριοῦ.

ΝΙΚ. ΠΡΙΜΕΝΤΑΣ
Δρ. ΑΝΤ. ΠΡΙΜΕΝΤΑΣ
Τεχνολόγοι Καθηγητῆς
Κλωστοῦφαντουργίας

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ - ΕΠΙΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Primentas, N., Primentas, A.: "The Seamless Tunic: A technological and Hermeneutical Approach", 78th World Conference Textile Institute, Thessaloniki, 1997, Vol. I, p. 415

2. Γ. Σ. Γρατσά: «Ἰωάννης ὁ Βαπτιστῆς βάσει Πηγῶν», Ἀθήνα, 1966, σ. 28

3. «Τὸ Θεῖκὸ Λυχνάρι: Ὁ Τίμιος Πρόδρομος», Ἐκδόσεις «Ἐτοιμασία», Καρέας, 1990, σ. 144.

4. Ν. Πριμέντα: «Ἡ Κλωστοῦφαντουργία στὴν Ἁγία Γραφή», Ἐκδόσεις «Τῆνος», Ἀθήνα 1988, σ. 27

ΑΚΤΙΝΕΣ ΙΟΥΛΙΟΣ 1998

5. Ν. Πριμέντα: «ΙΝΕΣ», Οίκον. Βιβλιοθ. Έμπο-
ρικού καί Βιομηχανικού Έπιμελ. Ἀθηνῶν, Ἀθήνα,
1977, σ. 33

6. Ανον.: "Preventing Prickle", Textile Horizons,
Vol. 7, No 11, 1987, p. 35

7. Γ. Ζ. Κωνσταντινίδη: «Νέον Λεξικὸν τῆς Ἀγίας
Γραφῆς», Ἐκδόσεις «ὁ Λόγος». Λήμμα: "Καμήλου
Τρίχες". Ἀναφέρεται μόνον εἰς Ματθ. γ' 4, Μάρκ. α'
6. Προφανῶς δὲν ἐπρόκειτο περὶ πολυτελοῦς χιτῶνος
καμωμένου ἀπὸ τρίχας καμήλου, ἀλλὰ ἴτο ἐνδεδυμέ-
νος μὲ δέρμα καμήλου. (σ. 445).

Κ. Καλλινίκου: "Πρακτικαὶ Ὁμιλίαι εἰς τὰ Κυ-
ριακὰ Εὐαγγέλια", 1916, σ. 157

«...ὁ Ἰωάννης τὸ ἄξεστον καὶ ἀτημέλητον δέρμα
τῆς καμήλου φέρων...»

Τ. Ραρίνη: "Ἱστορία τοῦ Χριστοῦ" Μετ. Καυροφύ-
λα, Ἐκδόσεις Ι. Ν. Σιδέρη, Ἀθήνα, σ. 64. "Τυλιγμένος
μέσα σ' ἓνα καμηλόδεσμα..." Διατυπώνεται ἀκόμη καὶ
τρίτη ἐκδοχὴ ἐπὶ τοῦ θέματος (Μέγας Συναξαριστής,
Ἀθήνα, 1894 Αὐγουστος, σ. 406) ὅτι (ὁ Βαπτιστής)
"...ἐκαλύπτετο μὲ τρίχας καμήλου".

8. Γεν. γ' 2

9. Γ' Βασ. ιθ', 13, Ἐδρ. ια', 37.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΖΩΗΣ

*Ἀφιέρασμα στὸν ἀφανῆ συνεργάτη τῶν
«Ἀκτίνων» Γιάννη Κεφαλληνίτη*

*Ἀπὸ μικρὸς κατάλαβα, Κύριε,
ποιὸς ἦταν ὁ προορισμός μου:
- Ἀγωνιστής!
Ὅλη ἡ ζωὴ μου θὰ περνοῦσε μὲ ἀγῶνες.
Εἶδα τὸ στάδιο γιὰ μένα ἐτοιμασμένο.*

*Δὲν βαρέθηκα ν' ἀγωνίζομαι
οὔτε ὅταν ὁ ἀγώνας γινόταν πολὺ σκληρός.
Μὲ ἰδρῶτα, αἷμα καὶ δάκρυα.*

*Εἶχα, Ἐσένα Κύριε, μπρὸς μου φῶς
καὶ δίπλα μου ἀποκούμπι.
Καὶ βγῆκα παλληκάρι.*

*Κάθε ἀγώνας ἔχει τέλος. Τώρα θ' ἀναπαυθῶ,
ὄχι στὸ «ἥσυχο σκοτάδι» οὔτε στὸ
«γαλήνιο τίποτα»
ἀλλὰ σ' αἰώνια εὐφροσύνη κοντὰ Σου.*

Θ. ΚΕΤΣΕΑΣ

ΑΛΗΘΕΙΑ

Τὴν ἀναζητοῦμε ὅλοι. Ἄλλὰ δὲν τὴν βρῖσκουμε. Ὅχι γιατί δὲν ὑπάρχει. Ἄλλὰ γιατί στὴν ἐποχή μας οἱ πολλοὶ προτιμοῦν τὸ ψέμα, τὴν ἀνειλικρίνεια. Τὸν καιροσκοπισμό. Τὴν μεροληψία. Τὴν παραπληροφόρηση. Τὴ σκόπιμη διαστροφή τῶν γεγονότων. Σὲ ἀτομικὸ ἐπίπεδο. Σὲ κρατικὸ. Σὲ διεθνές. Καὶ μᾶς πνίγει τὸ ψέμα. Ποῦ ὅταν προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ εἴμαστε ἐμεῖς οἱ ἀποδέκτες, μᾶς ἐνοχλεῖ. Ὅταν ὅμως προέρχεται ἀπὸ μᾶς, τὸ θεωροῦμε ἐξυπνάδα, καταπατωσύνη.

Ἄλλὰ τὸ θέμα μας δὲν εἶναι τὸ ψέμα. Εἶναι ἡ ἀλήθεια. Τί εἶναι λοιπὸν ἡ ἀλήθεια; Μήπως εἶναι ἡ ἄρνησις τοῦ ψεύδους; Ἀσφαλῶς. Ὅχι ὅμως μόνο. Ἡ ἀλήθεια εἶναι κάτι πολὺ περισσότερο ἀπὸ ἄρνησις. Εἶναι θέσις. Εἶναι πλοῦτος καλῶν αἰσθημάτων. Ξεχείλιμα ἀρετῆς. Περίσσευμα ψυχῆς. Ἡ ἀλήθεια διαποτίζει κάθε κύτταρο τοῦ εἶναι μας. Εἶναι πνευματικὴ καθαρότητα. Ἡθικὴ ὑπόστασις τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. Ἐκφρασις ἐλευθερίας. Ὁ ἄνθρωπος, βιώνοντας ἐν ἐλευθερία, διαλέγει τὴν ἀλήθεια ἢ τὸ ψέμα. Τὴν ἀρετὴ ἢ τὴν κακία. Τὸ ἠθικὸ ἦθος ἢ τὴν κατάπτωση. Καὶ βάζει ὁ ἴδιος τὴ σφραγίδα του στὸ πρόσωπό του καὶ στὸ ἔργο του. Μόνος του ἀναβιδάζεται εἰς περὶωπὴν τιμῆς ἢ ξεπέφτει σὲ βάραθρο ἀτιμίας. Ὡς «ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὦν» δικαιώνει αὐτὸ τὸν τίτλον ἢ ἀποδεικνύεται κατέκτυπον ἀνθρώπου.

Ἄλλὰ ἡ ἀλήθεια εἶναι περισσότερο ἀπὸ θέσις. Ἀνώτερη ἀπὸ ἀρετὴ. Σημαντικώτερη ἀπὸ ἠθικὴ διάκρισις. Στὴν ἐρώτησι τοῦ

Πιλάτου «καὶ τί ἐστὶν ἀλήθεια;» ἐρώτησι ποῦ τὴν ἐχρησιμοποίησαν κατὰ καιροῦς οἱ σκεπτικισταὶ γιὰ νὰ ἀμφισβητήσουν καὶ αὐτὴ τὴν ἀξία, ὅπως καὶ πολλὲς ἄλλες, ὁ Ἰησοῦς δὲν ἀπήντησε. Ὅχι διότι δὲν μποροῦσε, ὅπως ἰσχυρίστηκαν κάποιοι δοκησιοσοφοί. Εἶχεν ἤδη ἀπαντήσει εἰς ἀνύποπτον χρόνον, ἐκεῖ ποῦ ἔκρινε ὅτι ἔπρεπε. Ἐκεῖ ποῦ ἤξερε ὅτι ὑπῆρχαν ἄνθρωποι ποῦ εἶχαν διάθεσι νὰ ἀκούσουν. Καὶ μὲ τὴν χαρακτηριστικὴ λιτότητα καὶ σαφήνεια τοῦ λόγου Του, εἶχε πεῖ ἀπλᾶ: «Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ».

Ἡ ἀλήθεια λοιπὸν εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός. Ἴσως γι' αὐτὸ καὶ ὁ χριστιανισμὸς ἔδωσε τόση βαρύτητα στὸ δόγμα ποῦ περιλαμβάνει τὴν ἀλήθεια περὶ τὴν πίστιν. Ὅταν ἀμφισβητῆς τὴν ἀλήθεια, ἀμφισβητεῖς τὸν Θεό.

Ἡ ἐρώτησις τοῦ Πιλάτου «καὶ τί ἐστὶν ἀλήθεια;», ἔμεινε ἀναπάντητη ἀπὸ τὸν Χριστό. Ὅχι μόνο γιατί ἔκρινε ὅτι ἐκεῖνη τὴ στιγμή ὑπῆρχαν γύρω του «ὅτι μὴ ἀκούοντων». Ἀνθρωποὶ ποῦ δὲν εἶχαν διάθεσι νὰ ἀκούσουν. Ἄλλὰ διότι στὴν οὐσία ἡ ἐρώτησις δὲν ἦταν κἂν ἐρώτησις. Ἦταν μία ἐκ τῶν προτέρων ἀμφισβήτησις. Αὐτὸ ποῦ κάνει καὶ ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος, ἐπαναλαμβάνοντας τὸ ρῶτημα τοῦ Πιλάτου. Δὲν ζητεῖ τὴν ἀλήθεια. Ἀμφισβητεῖ τὴν ἀλήθεια. Ἡ ὁποία ἐν τούτοις ὑπάρχει. Καὶ εἶναι καιρὸς νὰ τὴν ἀναζητήσουμε. Καὶ νὰ τὴν βροῦμε.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

ΔΥΣΑΡΕΣΤΕΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

Ἡ στήλη αὐτὴ δὲν διακρίνεται γιὰ πεσομιμοδ καὶ μεμψιμοιρία, οὔτε συμμερίζεται μελαγχολικὲς προρρήσεις γιὰ τὸ τέλος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ μὴ διατυπώσει τὴν ἀνησυχία της γιὰ ὀρισμένες διαπιστώσεις ποὺ καὶ οἱ ἀριθμοὶ τὶς ἐπιβεβαιώνουν καὶ οἱ ὅποιοι ἐνισχύουν τὶς θέσεις ἐκείνων, ποὺ διαβλέπουν ζοφερὸ τὸ μέλλον τοῦ τόπου. Ἀφορμὴ γιὰ τὴν διατύπωση τῶν σκέψεων ποὺ ἀκολουθοῦν εἶναι ὀρισμένα ἀριθμητικὰ δεδομένα καὶ κρίσεις ἐπ' αὐτῶν, τὰ ὅποια μεταδόθηκαν ἀπὸ τὰ δελτία εἰδήσεων.

Συγκεκριμένα ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ὁμιλῶντας κατὰ τὴν ἐπίσκεψή του στὴν γειτονικὴ πόλη τῶν Μεγάρων στοὺς κατοίκους αὐτῆς, παρετήρησε μὲ θλίψη ὅτι ἡ χώρα μας κατέχει τὴν τελευταία θέση στοὺς δείκτες τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως μεταξὺ τῶν ἄλλων μελῶν κρατῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως καὶ ἐπεσήμανε τὴν ἀνάγκη νὰ καταβληθεῖ ἐκ μέρους τῆς πολιτείας ἀλλὰ καὶ τῶν πολιτῶν κάθε δυνατὴ προσπάθεια γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ προγράμματος συγκλίσεως.

Ἐπίσης μιὰ ἄλλη θλιβερὴ εἰκόνα τῆς σύγχρονης ἑλληνικῆς κοινωνίας εἶναι ἡ πληροφορία ὅτι ἡ Ἑλλάδα κατέχει τὴν πρώτη θέση μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν στὶς ἀμβλώσεις, τὴν στιγμὴ μάλιστα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ὑπογεννητικότητα εἶναι ἀπὸ τὰ πλέον ἀνησυχητικὰ συμπτώματα αὐτῆς.

Καὶ ὅλα αὐτά, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὶς ἐπαναλαμβανόμενες ἀπὸ τὴν ἐξ Ἀνατολῶν γείτονα χώρα ἀπειλὲς καὶ τὴν κοινωνικὴ ἀναταραχὴ ὡς ἐπακόλουθο ὀρισμένων οικονομικῶν μέτρων, γεννοῦν ἓνα εὐλογο αἶσθημα ἀνασφάλειας καὶ ἀπαισιοδοξίας γιὰ τὸ τί μέλλει γενέσθαι.

Εἰδικώτερα γιὰ τὸ ζήτημα τῆς οικονομικῆς καχεξίας τῆς χώρας, εἶναι ὄντως θλιβερὸ τὸ γεγονός, ὅτι ἓνας λαὸς ζωτικὸς καὶ δη-

μιουργικὸς σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς οικονομικῆς ζωῆς, ὅπως οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ ὅποιοι διακρίνονται καὶ γιὰ τὶς οικονομικὲς τῶν ἐπιδόσεις, ὅταν ἐργάζονται ὡς μετανάστες σὲ ξένες χώρες, νὰ βρίσκονται σὲ τόσο μειονεκτικὴ θέση ἔναντι τῶν λοιπῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν σὲ εἰρηνικὴ περίοδο. Προφανῶς ἡ κατάσταση αὐτὴ εἶναι ἀπότοκος κακοδιαχειρήσεως ἐκ μέρους τῆς κρατικῆς ἐξουσίας σὲ συνδυασμὸ μὲ μιὰ αὐξημένη καταναλωτικὴ διάθεση τῶν εὐρύτερων λαϊκῶν στρωμάτων, ἡ ὁποία ὅμως δὲν συμβαδίζει μὲ τὶς οὐσιαστικὲς δυνατότητες τῆς οικονομίας.

Ἐξ ἄλλου ἡ κάθε ἄλλο μὴ κολακευτικὴ πρώτη θέση τῆς Ἑλλάδος στὸν ἀριθμὸ τῶν ἀμβλώσεων μαρτυρεῖ γιὰ τὴν ἐκτεταμένη ἀλλοίωση τῶν ἠθῶν στὶς νεώτερες κυρίως γενεὲς καὶ συντελεῖ κατὰ σοβαρὸν ποσοστὸ στὴν ὑπογεννητικότητα, στὴν γήρανση τοῦ πληθυσμοῦ καὶ στὴν συνέχεια στὴν ἀποδυναμώση τῆς ἀμυντικῆς ἰκανότητος τῆς χώρας.

Αὐτὰ τὰ νοσηρὰ συμπτώματα τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας εἶναι, χωρὶς σοβαρὴ ἀντιλογία, ἀποτελέσματα τῆς πνευματικῆς ἔνδειας, ποὺ ἀπὸ χρόνια μαστίζει τὸν τόπο.

Ἄρκεσαν λίγες δεκαετίες γιὰ νὰ χαλαρώσει ἀφ' ἐνὸς ὁ δυναμισμὸς καὶ ἡ εὐταξία ποὺ χαρακτήριζε τὴν οικονομικὴ ζωὴ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐποχὴ μετὰ τὶς ἐθνικὲς περιπέτειες τῆς περιόδου 1939-49 καὶ ἀφ' ἑτέρου καὶ τὸ κυριώτερον νὰ μὴ ἔχει τὴν ἀναμενόμενη καρποφόρο συνέχεια ὁ πνευματικὸς συναγερμὸς τῶν χρόνων ἐκείνων μὲ τὴν ἐξάπλωση τοῦ ἔργου τῶν κατηχητικῶν σχολείων καὶ τὴν ἀνθηση τοῦ ἐνθουσιαστικοῦ στοιχείου τῆς χριστιανικῆς νεολαίας, τὴν εὐρεία ἀπήχηση τὴν ὁποία εἶχε στὶς τάξεις τῶν μορφωμένων Ἑλλήνων τὸ μήνυμα τῶν «Ἀκτίνων».

Καὶ τὸ ζητούμενο εἶναι ὁ τρόπος ἐπανα-

φορᾶς τῆς ζωῆς τοῦ τόπου σὲ ὑγιέστερη καὶ πνευματικότερη τροχιά γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῆς κρίσεως.

Η ΕΥΘΥΝΗ ΤΩΝ ΠΙΣΤΩΝ

Γιὰ τὰ πορίσματα τῆς διαγνώσεως τῆς κοινωνικῆς παθολογίας, δὲν ὑπάρχουν σοβαρὲς ἀντιρρήσεις. Ἐκεῖ ὅμως ποὺ ὑπάρχει διαφορισμὸς ἀπόψεων καὶ διαφωνία εἶναι στὴν ἐρμηνεία τοῦ φαινομένου καὶ ἀκόμη περισσότερο στὴν προτεινόμενη θεραπεία.

Πολλοὶ ἀξιολογοῦντες ἐπιφανειακὰ τὸ ζήτημα ἀρκοῦνται στὸ νὰ ἐπιρρίψουν εὐθύνες στοὺς χειριστὲς τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῆς χώρας καθὼς καὶ σὲ ἄλλα θεσμοθετημένα πρόσωπα τῆς δημοσίας διοικήσεως καὶ τῆς πνευματικῆς ἐκπροσωπήσεως αὐτῆς. Ἀσφαλῶς ἀν ἀναζητήσῃ κανεὶς εὐθύνες γιὰ ὀρισμένα ζητήματα θὰ τὶς βρεῖ σὲ συγκεκριμένα πρόσωπα, ὅμως τὸ γενικώτερο πρόβλημα πέραν τῶν ἐπὶ μέρους ἀδυναμιῶν εἶναι ἡ ἔλλειψη πνευματικῆς θεμελιώσεως σὲ ἄτομα καὶ κοινωνικὲς ὁμάδες στοὺς καιροὺς μας.

Καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ ὑπάρχει πελώρια εὐθύνη, τὴν ὁποία πολὺ εὐστοχα ἐπισημαίνει ὁ ἀείμνηστος Ἀλέξ. Ν. Τοιριντάνης σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ πλέον σημαντικὰ ἄρθρα του (στὸ πρῶτο φύλλο τοῦ περιοδικοῦ «Συζήτησις», τὸ ἔτος 1960) μὲ τίτλο: «Ἀπὸ τῆς ἀγωνίας εἰς τὸν ἀγῶνα»*, τὸ περιεχόμενο τοῦ ὁποίου εἶναι πάντα ἐπίκαιρον. Ἐκεῖ λοιπὸν μεταξὺ ἄλλων γράφει: «Δυστυχῶς ὅμως ἡ δημοκρατία ἀπέτυχε εἰς τὸ καιριώτερο σημεῖο. Στὴν διαμόρφωση τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. Ἡ μᾶλλον δὲν ἀσχολήθηκε κἂν μὲ τὴν διαμόρφωση τῆς προσωπικότητος αὐτῆς, μὲ τὴν προβολὴ τοῦ “δημοκρατικοῦ ἀνθρώπου”, ὡς πνευματικῆς προσωπικότητος ποὺ θὰ παρουσίαζε σὸν ζωντανὴν πραγματικότητα τὶς ἐπαγγελίες. Εἰπίστευσε στοὺς νόμους, στίς διακηρύξεις, στοὺς δεσμοφύλακες, στίς λαμητητόμους μᾶλλον παρὰ στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὅπου θὰ εἶχαν τὴν ἕδρα τῶν ἐλεύ-

θερα καὶ ἀβίαστα τὰ δημοκρατικὰ ἰδανικά. Ἡ δημοκρατία παρὰ τὶς περὶ τοῦ “ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτη” διακηρύξεις, δὲν ἀσχολήθηκε μὲ τὸν ἀνθρώπο. Ἀσχολήθηκε μὲ τὸν πολίτη. Τὸν ἀνθρώπον καθ’ ἑαυτὸν, τὶς ἀσθενεῖές του, τὰ προβλήματα του δὲν κατάφερε νὰ κατανοήσῃ. Δὲν προσεφέρθη νὰ βοηθήσῃ τὸν ἀνθρώπο, πολὺ ὀλιγώτερο νὰ τοῦ δώσῃ δύναμη καὶ τροφοδοσία πνευματικῆ. Ἡ ἐλευθερία ποὺ προσέφερε ἦταν ἀρνητικῆ. Ἦταν ἐλευθερία μονώσεως καὶ ἐγκαταλείψεως».

Αὐτὴ τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων ἀδυναμία τῆς Δημοκρατίας νὰ τροφοδοτήσῃ πνευματικὰ τὸν σύγχρονον ἀνθρώπο καὶ νὰ τὸν ἀνυψώσῃ στὸ ἐπίπεδο ἐκεῖνο ποὺ ἀπαιτοῦν οἱ σύγχρονοι καιροί, πρέπει νὰ τὴν καλύψῃ -κατὰ τὴν ἄποψη τοῦ καθηγητοῦ- ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία: «Ἡ ἔμπνευση αὐτὴ δὲν εἶναι ἔργον τοῦ κρατικοῦ ἐξαναγκασμοῦ. Εἶναι ἔργον τῆς ἐν ἐλευθερία δράσεως ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας. Καὶ γιὰ νὰ ἔχομε δημοκρατία ἀληθινὴ καὶ ἀνθρωπιζομένην ὀλοκληρωμένον ἀπαραίτητος εἶναι ἡ ἀξιοποίηση τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας γιὰ τὴν ἐξύψωση τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῆς χώρας καὶ τὴν ἀνοδό της στὸ πνευματικὸ καὶ πολιτιστικὸν ἐπίπεδο τοῦ γνησίου ἀνθρωπισμοῦ, τὸν ὁποῖον ζητοῦν οἱ καιροὶ μας. Κανένα ἀπολύτως πολιτικὸν κόμμα δὲν μπορεῖ νὰ μονοπωλήσῃ τὴν ἐπαφὴ γιὰ μὴ τέτοια ἐπίδραση τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας. Ἀλλὰ καὶ κανένα ἀπολύτως κόμμα δὲν πρέπει νὰ εὐρίσκει τὴν θύρα κλειστὴ γιὰ μὴ τέτοια ἐπαφὴ».

Ἐντεταγμένες στὸ ὅλον πνευματικὸν ἔργον τῆς «ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας» μέσα στὰ πλαίσια τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὅπως τὴν καθόρισε ὁ Ἀλέξ. Τοιριντάνης γιὰ τὴν πνευματικὴ ἐνίσχυση καὶ ἀνύψωση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, συνεχίζουν γιὰ ἕβδομη πλέον δεκαετία οἱ «Ἀκτινές» τὴν ἀποστολὴ των στὸν τομέα αὐτὸν μὲ συμπαραστάτες τὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ στὸ ὁποῖον ἀπευθύνονται.

* Τὸ ἄρθρο αὐτὸ ἔχει περιληφθεῖ στὸν τόμο Α' τῶν ἐκδόσεων «Συζήτησις» μὲ τίτλο «Ἀνθρωπισμὸς» (ἔτος ἐκδόσεως 1995).

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΥΠΟΥ
ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.

στάντης) και ο Νοτιοκορεάτης πρωθυπουργός Kim Dae-Jung, (θερμός ΡΚαθολικός), άποτελούν σημαντικά και προφανώς ένδεικτικά παραδείγματα ήγετων που πιστεύουν στον Χριστό και διακηρύσσουν έπισήμως την πίστη τους και τις χριστιανικές τους αρχές.

2. Άξιοσημείωτο θά ήταν να λάβουμε υπόψη μας και μερικές άλλες παραμέτρους και μαρτυρίες και για άλλα δημόσια πρόσωπα από τον εύρωπαϊκό χώρο. Στοιχεία σημαντικά μπορεί να άντλήσει κανείς από το διβλίο του Άρχ. Ηλία Ματρογιαννόπουλου «*Ορθόδοξες προσεγγίσεις*» με πλήθος μαρτυρίες. Έπιλεκτικά αναφέρω εδώ μερικές.

Η ιδέα της Εύρωπαϊκής Ένωσης πραγματοποιήθηκε με πρωτεργάτες της προσπάθειας Ρομπέρ Σουμάν († 1963) και του Ζάν Μοννέ († 1979) που και οι δύο ύπηρξαν προσωπικότητες με ήθικό κϋρος και πνευματική άκτινοβολία. «*Γαλλικό περιοδικό τονίζει τις άρετές του Σουμάν (μετριοφροσύνη, άκεραιότητα, τιμότητα) που άπόρρεαν από τη βαθειά θρησκευτική του πίστη*». Για τον Μοννέ ο γνωστός νομομαθής εύρωδικαστής Κ. Κακούρης έιπε: «*Πόσοι ξέρουν ότι ο ύπ' αριθμόν ένα πρωτεργάτης της Εύρώπης που χιζεται, ο Ζάν Μοννέ, ήταν στον ίδιωτικό του βίο πολύ πιστός, έκτός από τους ανθρώπους του είδικού κέντρου που έχει ίδρυθει στη Λωζάννη ad hoc στο όνομά του;*»

«*Άλλά και ο τέως πρόεδρος της κοιμοσιόν Ζάκ Ντελόρ, όπως διαβάσαμε πέρυσι στις έφημερίδες, κάθε πρωί διαβάζει τους Ψαλμούς της Βίβλου πριν πάει στο γραφείο του, ενώ άλλες μαρτυρίες βεβαιώνουν ότι έχει βαθύ σεβασμό στη χριστιανική θρησκεία*». Και άλλοι όμως σύγχρονοι ήγέτες δέν θεωρούν άναχρονιστική τη σχέση με τα θεία. Το παρατηρούμε σε έκδηλώσεις του Τζόν Μείτζορ, του τ. Έπουργού των Έξω-

τερικων της Σοβιετικής Ένωσης και τώρα προέδρου της Γεωργίας Έντβαρντ Σεβαρντνάτζε, ο όποιος «*πριν δηλωμένος άθεος, βαπτίσθηκε όρθόδοξος Χριστιανός με το όνομα Γεώργιος μέσα σε έκκλησία της Τυφλίδας*».

Παρόμοιες παρατηρήσεις και μαρτυρίες αναφέρονται ακόμη σχετικά με τον πρόεδρο της Τσεχίας Βάτολαβ Χάβελ, τον Μιχαήλ Γκομπαρτσώφ και δηλώσεις των ίδιων σχετικώς με τον σεβασμό που επιδεικνύουν προς την χριστιανική πίστη. Παρόμοια έχει τονήσει και ο βραβευμένος κατ' επανάληψη συγγραφέας Άλέξανδρος Σολζενίτσιν. «*Σέ όποιες ενέργειες ή σκέψεις προχωρήσουμε στη σύγχρονη πολιτική ζωή, ως μίν περιμένουμε ότι θα βγει κάτι καλό, όσο ή βούλησή μας επιδιώκει θάναυσα το δικό μας και μόνο συμφέρον, άγνωόντας όχι μόνο τη δικαιοσύνη που ζητά ο Θεός, αλλά έστω και την πιο μετριοπαθή ήθική... Τα τρία τέταρτα αυτού του αιώνα μās άφησαν έξαθλιωμένους, τόσο μολυσμένους, τόσο καταβεβλημένους και τόσο άπελπισμένους, ώστε πολλοί από μās αισθανόμαστε άνίκανοι να δράσουμε και μās φαίνεται πως μόνο μια επέμβαση του Θεού μπορεί να μās σώσει*».

Και για πολλούς άλλους πολιτικούς άνδρες μπορεί να έχει κανείς πληροφορίες από το προαναφερθέν διβλίο. Για τον Τ. S. Eliot, που μελέτησε σοβαρά τα πολιτικά πράγματα, τον Στάφορντ Κρίπλς, άξιόλογο νομικό του έργατικού κόμματος και τ. Έπουργό των οικονομικών της Μ. Βρετανίας, για τον διπλωμάτη και φιλόσοφο δόκτ. Κάρολο Μαλίκ, που χρημάτισε άντιπρόσωπος της χώρας του στον Ο.Η.Ε. και στις Η.Π.Α. κ.ά.

3. Άλλά τί συμβαίνει με μās εδώ στην Ελλάδα που έχει πολλά προνόμια από την Ιστορία; Άπλούστατα θεωρείται «έκμοντερνισμός» ή κατάργηση της αναφοράς εις το Σύνταγμα μας του όνόματος της Άγίας Τριάδας ή κατάργηση του όρκου στην Άγία

Τριάδα και ἡ ἀντικατάστασή του μὲ ὄρκο-μοσία στὸ ὄνομα τοῦ λαοῦ. Ποιοῦ λαοῦ; Αὐτοῦ τοῦ λαοῦ ποῦ σπάνια προσέχουν και διαρκῶς τοῦ ὑπόσχονται χωρὶς νὰ ἐκτελοῦν τὶς ὑποσχέσεις τους; «Ἐκσυγχρονισμὸς» θεωρεῖται νὰ δηλώνει «ἄθεος», νὰ μὴν κάνεις τὸν σταυρὸ σου, νὰ μὴν ἐκκλησιάζεσαι, νὰ παρίστασαι στὶς ἐπίσημες θρησκευτικές τελετὲς τὴν τελευταία στιγμή πρὸς τὸ «**θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις**», νὰ ἐχθρεύεσαι τὴν Ἐκκλησία. Νὰ κατεβάξεις ἐπισημῶς τὶς εἰκόνες ἀπὸ τὶς σχολικὲς αἴθουσες καὶ τὶς αἴθουσες τῶν δικαστηρίων, νὰ μὴ δέχεσαι τὴν ἀνάρτηση τῆς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ στὴν αἴθουσα τοῦ Κοινοβουλίου, νὰ ἐκφράζεσαι περιφρονητικὰ γιὰ τοὺς πιστοὺς χριστιανούς, ποῦ γιὰ τὴ σημερινὴ ἐποχὴ θεωρεῖς ὅτι ἀποτελοῦν ἀναχρονισμὸ καὶ δεῖγμα καθυστερημένων. Ὅλα αὐτὰ θεωροῦνται ἐκσυγχρονισμὸς.

4. Πολλοὶ ξεχνοῦν ὅτι ὁ **Χριστὸς** (εἶναι) **χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας** (Ἐβρ. 13, 8). Ὁ ἐκσυγχρονισμὸς τοὺς εἶναι στὴν οὐσία ἀναχρονιστικός. Τὸ σύνθημα: Αὐτὰ γίνονται στὴν Εὐρώπη εἶναι λάθος μεγάλο. Ἐλήξε τὸ θέμα «ὁ Θεὸς πέθανε». Ἡ ἀναγέννηση τῶν πνευματικῶν δυνάμεων ὄχι μόνο στὴν Εὐρώπη, ἀλλὰ σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμο ἀποδεικνύει τὴ δύναμη τοῦ πνεύματος καὶ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση ὡς τὴν μόνη δυνατότητα γιὰ νὰ διευκολυνθεῖ ἡ ἐπίλυση πολλῶν σοβαρῶν προβλημάτων ποῦ ἡ ἀνθρώπινη ἀδιαφορία τῶν κυβερνώντων καὶ ἀντιπολιτευομένων ἐπισσώρευσε στὴν ἀνθρωπότητα. *«Χρειαζέται ὁ ὑπερφυσικὸς θεμέλιος στὴ σύγχρονη κοινωνία».* Χρειαζέται νὰ γίνει κατανοητὸ ὅτι ἡ πολιτικὴ ἀρετὴ προϋποθέτει τὴν ἀτομικὴ ἠθικὴ. Χωρὶς τὴν ἀτομικὴ ἠθικὴ τοῦ μοναδικοῦ καὶ ἀνεπανάληπτου ἀνθρώπινου προσώπου τοῦ «ἄρχοντος» ἡ πολιτικὴ ἀρετὴ εἶναι «ἀνευ ἀντικειμένου». «Πολιτικῶς ὀρθὴ θεωρεῖται ἐκείνη ἡ πράξις, ἡ

ὁποία εἶναι σύμφωνη πρὸς τὶς ἐπιταγὲς τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ὅταν ὅμως αὐτὲς ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴ διδασκαλία», ὅταν ἔχουν σημεῖον ἀναφορᾶς τὶς θεϊκὲς ἐπιταγές. Τὸ ἀτομικὸ ἠθικὸ παράδειγμα τῶν ἀρχόντων κινήτοποιεῖ τὶς πνευματικὲς δυνάμεις καὶ τῶν ἀρχομένων.

5. Ὅσοι πιστεύουν σὲ μιὰ δημοκρατία χωρὶς Θεὸ πλανῶνται πλάνην οἰκτρὰν. Ὅσοι δὲν ἀναγνωρίζουν τὶς ἐννοιες τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ἀρνοῦνται τὴν πηγὴ τους. Θὰ ἔλεγα τὴ χριστιανικὴ καταγωγὴ τῶν ἐνοιῶν αὐτῶν. Οἱ πολιτικοὶ μηχανισμοὶ φρονοῦν ὅτι λύνουν τὰ προβλήματα μὲ τὴ ρύθμιση τῶν ἀτμοσφαιρικῶν ρύπων. Ἄγνοοῦν τὴ φθορὰ ποῦ ὑφίσταται ὁ λαὸς ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ρύπανση ποῦ μὲ τὴν εὐθύνη καὶ τὴν ἀνοχὴ τῶν κρατούντων ἐγίνε πιά καθεστῶς. Ἐτοι τὰ προβλήματα ἐπιλύονται νομοθετικὰ, ἀλλὰ παραμένουν ἅλντα πραγματικά.

6. Οἱ ρυθμίσεις τῶν προβλημάτων γίνονται ἐρήμην τοῦ «ἀνθρώπου» καὶ τοῦ ἀνθρώπινου «προσώπου», τὸ ὅποιο ἄλλωστε ἀποτελεῖ καὶ τὸν ἀποδέκτη τῶν ρυθμίσεων. Καὶ τοῦτο γιὰ τὸ ἄνθρωπος ἀντιμετωπίζεται κάθε φορὰ *«ὡς οἰκονομικὸ μέγεθος»*, μὲ μέτρο τὸ *«κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα»*, *«ὡς ἀνταποδοτικὸν εἶδος»* καὶ ὄχι ὡς *«ἀνθρώπινο πρόσωπο»*, μὲ πνευματικὴ ὄντοτητα, διάσταση καὶ ὕπαρξη. Καὶ γι' αὐτὸ ἀποτυγχάνουν οἱ ρυθμίσεις.

7. Τὰ συμβαίνοντα λοιπὸν στὴν Εὐρώπη καὶ τὸν ἄλλο κόσμῳ ἀγνοοῦνται ἀπὸ τοὺς πολλοὺς περὶ ἄλλα *«τυρβάζοντας»*; Ἀλλὰ πρέπει ὅλοι νὰ ἀντιληφθοῦμε πὼς ζοῦμε σὲ μιὰ *«καταλυτικὴ κρίση ὄχι τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης κυβέρνησης, ἀλλὰ τῆς ἰδίας τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς δημοκρατίας σὲ ὅλες τῆς μορφές»* (Τόφφλερ. Τρίτο κύμα, τὸ πολιτικὸ μονοπώλιο, σ. 461). Ἡ πνευματικὴ ἀναγέννηση καὶ ἡ ἐπανεύρεση τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ τὴν μόνη, τὴ μοναδικὴ λύση γιὰ

μιά πολιτική περισσότερο ήθική.

8. Τελειώνοντας σημειώνω τὰ ἐξῆς: Εἶσαι πολιτικὸς καὶ προσεύχεσαι; Τρομερό. Φοδᾶσαι καὶ νὰ τὸ πεῖς. Ἄλλὰ τί νὰ πεῖς ἀφοῦ μπορεῖ καὶ νὰ μὴ γνωρίζεις τὴ δύναμη τῆς προσευχῆς... Νομίζεις πὼς δὲν χρειάζεσαι τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἔχεις ἴσως ποτὲ πληροφορηθεῖ ὅτι **«χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν»**. Τὸ νὰ τὸ ἀρνεῖσαι αὐτό, δὲν σημαίνει πὼς μπορεῖς καὶ νὰ τὸ ἐξαφανίσεις. Ἄλλὰ ἂς μεταφέρω αὐτὸ πού ἔγραψε ὁ ἀρθρογράφος τοῦ περιοδικοῦ ΖΩΗ στὸ φύλλο τῆς 14ης Μαΐου, ἀρ. 3927. Πρόκειται γιὰ ἓνα ἀπόσπασμα πού χρησιμοποιεῖ ἀπὸ τὸν ἀρνητὴ Νίτσε γραμμμένο σὲ στιγμὲς εἰλικρινείας. *«Ἐφόσον ποτὲ πιά δὲν θὰ γνωρίζῃς οὔτε νὰ προσεύχεσαι, οὔτε νὰ λατρεύῃς, οὔτε νὰ θρίσκῃς τὴν ἀνάπαυσή σου μέσα σὲ μιὰ ἀπεριόριστη ἐμπιστοσύνη, θὰ στερηθῇς τὴ δυνατότητα νὰ σταθεῖς μπροστὰ σὲ μιὰ σοφία, σὲ μιὰ καλοσύνη, σὲ μιὰ ὑπέρτατη δύναμη καὶ νὰ προστατεύῃς τίς σκέψεις σου. Δὲν θὰ ἔχῃς πιά φύλακα πιστό, οὔτε φίλο στὴ μοναξιά σου. Ἄνθρωπε τῆς ἀρνήσεως, αὐτὸ λοιπὸν θέλεις νὰ ἀρνηθῇς; Ποιὸς ἄλλος θὰ σοῦ δώσῃ τὴ δύναμη; Καμιά ποτὲ δύναμη δὲν ὑπῆρξε ὅμοια μ' αὐτήν»*. Αὐτὰ ἔγραψε ὁ Νίτσε.

Μὲ τιμὴ καὶ ἀγάπη

ΣΠ. Β. ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

ΓΚΙΑΛΑΣ (Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ)

Ἄγαπητὲ κ. Διευθυντά,

Θερμὰ συγχαρητήρια γιὰ τὸ «Ἀφιέρωμα, Ἄλέξανδρος Γκιάλας (Γ. Βερίτης)» τοῦ τεύχους τοῦ Ἰουνίου. Πενήντα χρόνια μετὰ τὴν ἐκδημία του μπορέσαμε κι ἐμεῖς οἱ νεότεροί του, πού δὲν εὐτυχίσαμε νὰ γνωρίσουμε τὸ μεγάλο αὐτὸ πνευματικὸ ἀνάστημα, νὰ πάρουμε λίγο ἀπὸ τὴ χάρη του, τὴν

πίστη του καὶ τὴν λεβεντιά του.

Ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ ὅμως καὶ μιὰ παρέμβαση: Ἐψαξα σ' ὅλη τὴν θαυμάσια ἀρθρογραφία σας, τὰ ποιήματα, ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχε τίποτε πού νὰ περιγράφη τὸν ἀτρόμητο ἀγωνιστὴ τῶν ἀμφιθεάτρων τοῦ Πανεπιστημίου, πού μὲ τὴν χαρακτηριστικὴ τραγιάσκα του σάν λάβαρο ἀγωνιστικὸ, ἀνέβαινε στὶς ἔδρες, τὰ θρανία, ὅ,τι βρισκόταν πρόχειρο γιὰ δῆμα, καὶ σκορποῦσε ρίγη ἐνθουσιασμοῦ, μαχητικότητος καὶ σφρίγγους στὶς ψυχὲς τῶν φοιτητῶν...

Ὅχι! Ὁ Γ. Βερίτης δὲν ἦταν μόνο ὁ θαυμάσιος συγγραφέας, ποιητὴς, κριτικὸς, μελετητὴς, ἱστορικὸς, λογοτέχνης, πού μᾶς ἄφησε θησαυροὺς πνεύματος καὶ ζωῆς. Δὲν ἦταν μόνο ὁ ἄνθρωπος τῆς χρυσῆς γραφίδας. Ἦταν καὶ ὁ ἀκούραστος ἰδεολόγος μαχητὴς τῶν πρόσω, μὲ τὸ κεφάλι ψηλὰ καὶ τὸ στήθος ἔτοιμο γιὰ δρᾶση καὶ πνευματικὴ ἀναμέτρηση...

Ἴσως ἢ πιὸ θαυμάσια νεκρολογία γιὰ τὸν Γ. Βερίτη στὸ σημεῖο αὐτὸ προῆλθε μιὰ μέρα μετὰ τὴν ἐκδημία του ἀπὸ τοὺς ἰδεολογικοὺς του ἀντιπάλους, ἀπὸ τίς στήλες τοῦ μαχητικοῦ ὄργάνου τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ, διὰ στόματος τοῦ ἀρχηγοῦ του: «Ἐμεῖς ξέρουμε ποιὸν χάσατε», ἔγραφε στὸ πρωτοσέλιδο σχολίό του ὁ Ν. Ζαχαριάδης.

Μετὰ τιμῆς,

Λ. Κ. ΣΤΥΛΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΜΑΝΑΓΕΡ
ΣΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΤΟΥ 2000

Ἄγαπητὲ κ. Διευθυντά,

Θὰ ἤθελα νὰ συγχαρῶ τίς «Ἀκτίνες» γιὰ τὴν ὠραία πρωτοβουλία τους νὰ ἐκδώσουν εἰδικὸ τεύχος, ἀφιερωμένο στὴ γυναίκα, καὶ νὰ περιλάβουν σ' αὐτὸ τίς εἰσηγήσεις, ἀπὸ τὴν Ἡμερίδα τῆς Χ.Ε.Ε. μὲ θέμα *«Ἡ σύγ-*

χρονη Έλληνίδα και τὰ προβλήματά της».

Με άφορμή τις ώραιες αυτές εισηγήσεις, τών διακεκριμένων Έλληνίδων έπιστημόνων και ειδικότερα όσα γράφει ή φιλόλογος κυρία Σοφία Παπαδημητρίου-Πετρόγλου, για «τή γυναικεία διαίσθηση και τις έπαγγελματικές έπιδόσεις της γυναίκας», θά μου έπιτρέψετε ν' αναφέρω ένα άποσπασμα από τις σκέψεις που είχαμε γράψει τόν Ιούνιο του 1992, στην στήλη «Θέσεις», του περιοδικού Manager της Έλληνικής Έταιρείας Διοικήσεως Έπιχειρήσεων (ΕΕΔΕ). Με τίτλο «Η γυναίκα Manager στην Έπιχείρηση του 2000» έγράφαμε, τότε...

«Ο ρόλος τους διαρκώς άποκτā μεγαλύτερη σημασία και ή άνοδος τους στα άνώτατα κλιμάκια της έπιχειρήσεως είναι έντυπωσιακή.

»Ακόμη ή συμμετοχή τους δέν έχει φθάσει σέ έπίπεδο που θά ήταν έπιθυμητό. Η μαζική τους, όμως, είσοδος στις έπιχειρήσεις, ή όποια με τὰ χρόνια θά έντείνεται, θά δώσει μια νέα δυναμική, αλλά και μια νέα διάσταση στην έπιχείρηση.

»Η νέα διάσταση, και αυτό είναι τó καινούριο, είναι ή άμεσότητα στην άπόκτηση έσωτερικής γνώσεως τών καταστάσεων. Στοιχείο πολύτιμο για τή λήψη σωστών

άποφάσεων. Η γνώση συνήθως άποκτāται με Νοήματα και Λόγο. Υπάρχει, όμως, και ή Ένεργητική Γνώση, χωρίς Λόγο και Νοήματα, που δέν είναι έξωτερική όπως ή προηγούμενη. Στην πραγματικότητα, ή βαθιά γνώση τών πραγμάτων άποκτāται με τήν αίσθηση, με τήν άμεσότητα της έπικοινωνίας και σ' αυτό τó θέμα ή γυναίκα manager έχει ιδιαίτερες ικανότητες. Η έννοια της άμέσου γνώσεως έχει μια χροιά μεταφυσική και δέν μπορεί κανείς νά έμβαθύνει σ' αυτή, ούτε με τὰ Νοήματα ούτε με τόν Λόγο.

»Και καθώς διαρκώς περισσότερες γυναίκες θά παίρνουν καιρίες θέσεις ή θά διευθύνουν τις δικές του δουλειές, θά έχουμε μια νέα πνοή στις έπιχειρήσεις.

»Η ισόρροπη, λοιπόν, άξιοποίηση τών ταλέντων και από τις δύο πλευρές, άνδρων και γυναικών managers θά άποτελέσει μια νεά δυναμική για τήν έπιχείρηση του 21ου αιώνα».

Τέλος θά ήθελα νά σημειώσω ότι, στην ΕΕΔΕ, λειτουργεί «Ινστιτούτο Γυναικών Μάνατζερ και Έπιχειρηματιών», τó όποιο διευθύνουν, φυσικά, οι γυναίκες μάνατζερ.

Με φιλικούς χαιρετισμούς
ΕΛΕΥΘ. Α. ΚΟΝΤΟΓΙΩΡΓΗΣ
πρώην Πρόεδρος ΕΕΔΕ

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαίον περιοδικόν. Κυκλοφορεί τήν 1ην έκάστου μηνός. Ίδιοκτήτης: «Χριστιανική Ένωσις Ακτίνες», όδός Καρύτση 14, 105 61 Άθήνα, Τηλ. 3235-023. Εκδότης και Διευθυντής Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Τατρίδης, Παρθενώνος 26, 117 42 Άθήνα. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Τηκοκράτους 189, 114 72 Άθήνα. Τιμή τεύχους δρχ. 200. Έτησία συνδρομή, έσωτερικού δρχ. 2000, έξωτερικού 20 \$ U.S.A. Η διευθνσις επιφυλάσσει εις έαυτήν τó δικαίωμα νά μη δημοσιεύη ή νά συντέμνη κατά τήν κρίσιν της οιονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιευόμενα ή μή, δέν έπιστρέφονται. Αναγγελία έντύπων έν γένει και διβλιοκρισία δέν δημοσιεύονται.

Τόπος εκδόσεως Άθήνα, Ιούλιος 1998

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός» ἔχουν κυκλοφορήσει:

Γ. ΒΕΡΙΤΗ

ΑΠΑΝΤΑ ΠΕΖΑ I: ΑΡΘΡΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

**ΑΠΑΝΤΑ ΠΕΖΑ II: ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ
ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ – ΜΟΡΦΑΙ**

ΑΠΑΝΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Ο ΜΑΡΜΑΡΩΜΕΝΟΣ ΒΑΣΙΛΙΑΣ

Δοκίμια Ἑλληνορθόδοξου Στοχασμοῦ
Παρουσίαση – Εἰσαγωγικό δοκίμιο – Ἐπιμέλεια
Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΣ

καὶ ἡ βιογραφία

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ι. ΓΚΙΑΛΑΣ
(Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ)

Ὁλόκληρη ἡ πιὸ πάνω σειρά τῶν βιβλίων τοῦ Γ. Βερίτη καὶ ἡ βιογραφία του, διατίθενται ἀπὸ τὸ βιβλιοπωλεῖο «ΖΩΗ», Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα, τηλ. 32 23 560, στὴν εἰδικὴ τιμὴ τῶν δρχ. 7000.

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»
Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Κατάλογος τῶν βιβλίων πὸν ὑπάρχουν σήμερα.

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Α΄	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Β΄	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Α΄	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Β΄	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ	1000
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (γιὰ ἀγόρια ἀπὸ 16 ἐτῶν καὶ ἄνω)	1500
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ.....	100
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ	1000
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΑΡΜΟΝΙΑ	1000
Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ	500
ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ	500
Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ	800

Οἱ συνδρομηταὶ τῶν «Ἀκτίνων» πὸν ἐπιθυμοῦν νὰ προμηθευθοῦν βιβλία ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νὰ τηλεφωνήσουν στὸ τηλέφωνο 32 23 560.